

Міністерство освіти і науки України

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічних відносин та фінансів

Кафедра економіки та бізнесу

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

**Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
ОПП Міжнародна економіка**

**Харків
2024**

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра економіки та бізнесу

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

**Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
ОПП Міжнародна економіка**

**Затверджено рішенням Науково –
методичної ради факультету
економічних відносин та фінансів
Протокол № 9 від 31.05.2024 р.**

**Харків
2024**

УДК 339.92
М-26

Схвалено на засіданні кафедри економіки та бізнесу
Протокол № 9 від 28 квітня 2024 р.

Рецензенти:

В.А. Козуб, професорка кафедри міжнародної економіки та менеджменту Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, кандидатка економічних наук;

Г.Б. Тимохова, доцентка кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидатка економічних наук

М-26 Моделювання та прогнозування міжнародних економічних відносин: методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини ОПП Міжнародна економіка / укладачі: К.Ю. Величко, О.Д. Тімченко; ДБТУ. – Харків : [б. в.], 2024. – 82 с.

Методичні вказівки з дисципліни «Моделювання та прогнозування МЄВ» для самостійного вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти включають методичні рекомендації за змістовими модулями та темами дисципліни, ключові поняття та терміни, питання для самоконтролю, варіаційні тестові завдання, тематику індивідуальної реферативної роботи за темами, практичний контролінг для більш повного опанування тем та список рекомендованої літератури (базової, допоміжної, інформаційні ресурси).

Методичні вказівки є інструментом, що допомагає опануванню здобувачами дисципліни, спираючись на методичні поради щодо освоєння теоретичного матеріалу та його закріплення через виконання практичних завдань та індивідуальної роботи.

УДК 339.92

Відповідальна за випуск: Величко К.Ю., к.е.н., доцентка кафедри економіки та бізнесу

© Величко К.Ю.,
Тімченко О.Д., 2024
© ДБТУ, 2024

ВСТУП

Дисципліна «Моделювання та прогнозування міжнародних економічних відносин» вивчає взаємодію економік країн на світовому рівні та інструментарій для прогнозування наслідки цього розвитку.

Метою дисципліни є ознайомлення здобувачів з основами моделювання економічних процесів світового господарств та формування у здобувачів інтегрованих знань щодо закономірностей розвитку міжнародних економічних відносин, тобто поєднання економічних знань з математичним апаратом.

Самостійна та індивідуальна робота є важливим елементом навчального процесу. Організація цього виду роботи передбачає вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, розв'язання індивідуальних завдань, підготовку рефератів та доповідей. Цей процес також включає аналіз існуючих наукових підходів і думок, а також отримання результатів досліджень на основі індивідуальних вихідних даних.

Самостійна робота здобувачів з дисципліни «Моделювання міжнародних економічних відносин» виконує роль навчального завдання, запропонованого викладачем, а також виявляється формою реалізації певного способу діяльності при виконанні завдань. Крім того, самостійна робота має дидактичну спрямованість на всебічне вивчення нового матеріалу, удосконалення наявних знань та вмінь, а також перевірку результатів навчання.

Виконання індивідуальної роботи дозволяє здобувачам закріпити та розширити теоретичні та практичні знання під час вивчення дисципліни, сприяє формуванню навичок самостійної роботи з інформаційними джерелами, навчальною та науковою літературою, і розвиває навички дослідницької роботи.

Вивчення дисципліни покриває такі компетентності:

загальні компетентності:

здатність навчатися та бути сучасно навченим;

навички використання інформаційних та комунікаційних технологій;

здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу

спеціальні (фахові) компетентності:

здатність виявляти особливості функціонування середовища міжнародних економічних відносин та моделей економічного розвитку;

здатність обґрунтовувати особливості реалізації форм міжнародних економічних відносин на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях;

здатність здійснювати комплексний аналіз та моніторинг кон'юнктури світових ринків, оцінювати зміни міжнародного середовища та вміти адаптуватися до них;

здатність аналізувати міжнародні ринки товарів і послуг, інструменти та принципи регулювання міжнародної торгівлі;

здатність визначати функціональні особливості, характер, рівень та ступінь взаємозв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин різного рівня та налагоджувати комунікації між ними;

здатність до діагностики стану досліджень міжнародних економічних відносин та світового господарства у міждисциплінарному поєднанні із політичними, юридичними, природничими науками;

здатність проводити дослідження економічних явищ та процесів у міжнародній сфері з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків.

В результаті опанування дисципліни передбачаються такі програмні результати навчання:

систематизувати й упорядковувати отриману інформацію щодо процесів і явищ у світовому господарстві; оцінювати та пояснювати вплив ендогенних і екзогенних факторів на них; формулювати висновки і розробляти рекомендації з урахуванням особливостей національного і міжнародного середовища;

застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати;

ідентифікувати та виокремлювати особливості функціонування суб'єктів міжнародних відносин та моделей їх економічного розвитку.

обґрунтовувати власну думку щодо конкретних умов реалізації форм міжнародних економічних відносин на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях.

розуміти і застосовувати теорії, принципи, засоби й інструменти реалізації міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин.

Методичні вказівки розраховані на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини та усіх, хто цікавиться особливостями міжнародних економічних відносин та їх моделюванням.

1. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМКИ

Тема 1. Моделі міжнародної торгівлі та їх застосування на практиці

Моделювання міжнародних економічних відносин: поняття, сфери діяльності, галузь науки. Мета та завдання дисципліни. Методологія вивчення курсу. Логіка побудови та зміст курсу.

Поняття та значення моделі, економічної моделі. Елементи, типи та класи моделей.

Відкритість економіки. Велика та мала відкрита економіка.

Теорії міжнародної торгівлі Адама Сміта та Давида Рікардо, які становлять основу економічного розуміння міжнародної торгівлі та є класичними економічними теоріями.

Абсолютна та відносна переваги у міжнародній торгівлі. Спеціалізація виробництва у міжнародній торгівлі на основі принципу порівняльної переваги.

Поняття витрати заміщення та зростаючі витрати заміщення.

Визначення рівноваги в умовах закритої економіки. Теорія Хекшера-Оліна. Дефіцитні та надлишкові фактори виробництва. «Парадокс Леонтьєва». Конкурентні переваги. Теорія міжнародної конкуренції Майкла Портера.

Тема 2. Попит і пропозиція на міжнародному ринку. Рівноважна ціна на міжнародному ринку

Рівноважна ціна на світовому ринку. Приріст загального добробуту від зовнішньої торгівлі.

Результати встановлення торгових відносин.

Визначення споживчого надлишку в закритій економіці та в результаті встановлення торгових відносин. Визначення виграшу виробників до та після встановлення зовнішньоторгових відносин.

Залежність розподілу переваг між країнами від ступеня зміни внутрішніх цін в результаті встановлення торгових відносин між країнами. Правило розподілу переваг.

Показник «умов торгівлі» (вказує на те, як змінюються ціни експортованих та імпортованих товарів країни та визначає покращується чи погіршується обмінний курс міжнародної торгівлі для конкретної країни).

Тема 3. Моделі розподілу доходів в процесі міжнародної торгівлі

Наслідки участі у міжнародній торгівлі для власників різних факторів виробництва (праця, земля, капітал, підприємницькі здібності)

Короткостроковий період: вплив міжнародної торгівлі на розподіл доходів. Виграш власників факторів виробництва експортної галузі у короткостроковому періоді. Програш власників факторів виробництва, зайнятих в імпортозаміщуючих галузях у короткостроковому періоді.

Збільшення доходів власників факторів виробництва, що інтенсивно використовується в експортних галузях в довгостроковому періоді. Падіння доходів факторів виробництва, які інтенсивно використовується в галузях, що конкурують з імпортом в довгостроковому періоді.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Тема 4. Моделювання зовнішньоторговельної політики

Поняття зовнішньоторговельної політики. Інструменти торговельної політики. Імпортні тарифи. Експортні податки та субсидії. Нетарифні інструменти. Мито на імпорт як найбільш розповсюджений вид обмежень. Наслідки запровадження митного тарифу: втрати споживачів, виграш виробників, виграш держави. Причини виникнення чистих втрат від тарифу. Виробничий та споживчий ефект.

Аргументи в користь обмеження вільної торгівлі. Фактичний рівень митного захисту. Чисті втрати суспільства. Практика застосування митних тарифів. Виробнича субсидія. Імпортна субсидія. Переваги виробничої субсидії перед тарифом. Оптимальна ставка митного тарифу. Експортні субсидії. Демпінг. Компенсаційне (або антидемпінгове) мито.

Тема 5. Моделі нетарифних обмежень зовнішньоторгової політики

«Вибіркова» протекціоністська торговельна політика. Квотування (контингентування). Відмінності квоти від тарифу. Причини застосування квот, ніж тарифів. Наслідки застосування імпоротної квоти. Чисті втрати добробуту при квотуванні. Способи розміщення імпортних ліцензій.

Доцільність введення експортного тарифу. Наслідки запровадження експортного тарифу: втрати національних виробників, виграш споживачів, доходи держави та чисті втрати суспільства. Добровільні експортні обмеження як різновид експортної квоти.

Тема 6. Модель платіжного балансу

Значення, основні статті і структура платіжного балансу. Розрахунок сальдо поточного рахунку. Розрахунок сальдо руху капіталу. Джерела інформації при складанні платіжного балансу.

Взаємозв'язок рахунків платіжного балансу. Засоби фінансування

платіжного балансу. Макроекономічне корегування поточного рахунку платіжного балансу. Макроекономічна тотожність: врівноваження зовнішнього та внутрішнього балансу. Цілі використання офіційних резервів.

Показники достатності офіційних резервів. Дефіцит і криза платіжного балансу. Дефіцит балансу поточних операцій або «дефіцит без сліз». Широке та вузьке розуміння платіжного балансу. Послідовність вирівнювання платіжного балансу.

Макроекономічна політика по врівноваженню платіжного балансу.

Тема 7. Моделювання валютного курсу

Поняття валютного ринку. Номінальний валютний (обмінний) курс. Режими валютних курсів. Девальвація та ревальвація. Валютний контроль як інструмент тимчасового покращення стану платіжного балансу. Порівняльна ефективність режимів гнучкого та фіксованого валютного курсу.

Ефективний номінальний валютний курс. Визначення реального валютного курсу.

Залежність між номінальним і реальним обмінним курсом. Паритет купівельної спроможності. Реальний та номінальний валютний курс у короткостроковому й довгостроковому періоді.

Рівноважний реальний валютний курс. Встановлення рівноважного реального обмінного курсу в умовах стимулюючої бюджетно-податкової політики. Встановлення рівноважного реального обмінного курсу в умовах протекціоністської торгової політики.

Тема 8. Моделювання зовнішнього боргу держави і стратегії управління державною заборгованістю

Поняття та види державного боргу. Фактори, що впливають на бюджетний дефіцит. Квазіфіскальні операції, які обумовлюють схований дефіцит бюджету. Відносні показники бюджетного дефіциту та державного боргу.

Стійкий бюджетний дефіцит: визначення та причини. Тенденція податкових надходжень в державний бюджет у довгостроковій перспективі.

Визначення первинного дефіциту держбюджету та механізму самовідтворення державного боргу. Умови зниження співвідношення борг/ВНП.

Елімінація ефекту витиснення (розвиток нових ринків, інновації та підвищення конкурентоспроможності, партнерство та стратегічні союзи, диверсифікація бізнесу, підтримка від держави).

Обслуговування зовнішнього боргу. Форми дефіциту поточних операцій. Боргова криза: причини та наслідки. Заходи управління державною заборгованістю. Механізми скорочення зовнішньої заборгованості.

Тема 9. Модель внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу

Визначення внутрішньої та зовнішньої рівноваги. Напрямки впливу фіскальної політики на платіжний баланс. Вплив грошово-кредитної політики на платіжний баланс. Фундаментальний принцип розробки проведення економічної політики для досягнення внутрішнього та зовнішнього балансу.

Послідовність вирівнювання платіжного балансу для фіксованого обмінного курсу. Підходи до вирівнювання платіжного балансу. Модель Бікердайка-Робінсон-Метцлера як економічна теоретична концепція, що досліджує вплив міжнародної торгівлі на розподіл ресурсів та доходів між країнами.

Досягнення зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу. Досягнення внутрішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу. Правило розподілу ролей. Принцип класифікації ефективного ринку Манделла.

Тема 10. Економічна політика в умовах плаваючого валютного курсу

Визначення сальдо платіжного балансу при плаваючому обмінному валютному курсі. Платіжний баланс як предмет регулювання для бюджетно-податкової політики, а внутрішній баланс – для грошової політики в умовах плаваючого обмінного курсу.

Послідовність вирівнювання від'ємного сальдо платіжного балансу для плаваючого обмінного курсу. Часові лаги. Фактор невизначеності. Види невизначеності. Очікування. Політичні обмеження як ключові аспекти, що досліджуються у контексті динаміки економічних та політичних процесів.

Можливі наслідки макроекономічної політики при різних режимах валютного курсу та при різному ступені міжнародної мобільності капіталу.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Розподіл навчального часу за темами та формами аудиторних занять і самостійної роботи для студентів денної форми навчання

№ теми	Тема	у тому числі				
		Всього годин за навчальним планом	аудиторні заняття			самостійна робота
			лекції	семінарські	практичні	
1	2	3	4	5	6	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ						
1	Моделі міжнародної торгівлі та їх застосування на практиці	10	2	2	-	6
2	Попит і пропозиція на міжнародному ринку. Рівноважна ціна на міжнародному ринку	8	2	2	-	4
3	Моделі розподілу доходів в процесі міжнародної торгівлі	6	2	2	-	4
	<i>Усього за модулем 1</i>	24	6	6	-	14
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ						
4	Моделювання зовнішньоторговельної політики	9	2	2	-	5
5	Моделі нетарифних обмежень зовнішньоторгової політики	8	2	2	-	4
6	Модель платіжного балансу	8	2	2	-	4
7	Моделювання валютного курсу	8	2	2	-	4
8	Моделювання зовнішнього боргу держави і стратегії управління заборгованістю	8	2	2	-	4
9	Модель внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу	8	2	2	-	4
10	Економічна політика в умовах плаваючого валютного курсу	8	2	2	-	4
	<i>Усього за модулем 2</i>	57	14	14	-	29
	Разом:	81	20	20	-	29

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА ТЕМАМИ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Тема 1. Моделі міжнародної торгівлі та їх застосування на практиці

Ключові терміни

Економічна модель, статичні моделі, динамічні моделі, моделі економічного зростання, моделі міжнародної торгівлі, макроекономічні моделі сукупного попиту і пропозиції, відкрита економіка, велика відкрита економіка, мала відкрита економіка, абсолютні переваги, порівняльні переваги, взаємовигідна торгівля, витрати заміщення, зростаючі витрати заміщення, теорія Хекшера-Оліна, визначення надлишковості (дефіциту) фактору виробництва, «парадокс Леонтьєва», принцип розкрупнення факторів виробництва, теорія міжнародної конкуренції М. Портера

Методичні рекомендації до вивчення теми

Економічні процеси у відкритій економіці розглядаються через призму теоретичних концепцій, що охоплюють як загальні принципи мікро- і макроекономічного аналізу, що розроблені для закритої економіки, так і специфічні теоретичні конструкції, які враховують міжнародні потоки капіталу та торгівлю товарами і послугами.

Більш конкретно розглядаючи моделі відкритої економіки, акцент здійснюється на таких аспектах, як функціонування національних грошових одиниць, характеристика міждержавної мобільності факторів виробництва та обміну товарами і послугами, а також механізми виникнення кризових ситуацій у платіжному балансі.

Економічна модель представляє собою структурований опис економічного процесу або явища, який відображає ключові взаємозв'язки між його компонентами. Цей опис може бути виражений у вигляді рівнянь, графіків та інших формалізованих виразів.

Моделі, як абстрактні відображення реальності, обмежуються врахуванням лише найважливіших зв'язків, і, внаслідок цього, вони не можуть охопити усі аспекти реальної економічної взаємодії. Такі моделі мають свої обмеження і не можуть бути повністю вичерпними, оскільки економіка завжди є складною та динамічною системою.

Побудова моделей міжнародних економічних відносин набуває важливого значення через їх здатність визначати вплив зміни одних параметрів внаслідок

змін інших, передбачати економічні тенденції та робити висновки, що можуть бути використані для формулювання подальшої зовнішньоекономічної політики.

Елементи, які можна включити в модель:

зовнішні змінні - це змінні, значення яких визначаються поза моделлю (наприклад, рівні тарифів).

внутрішні змінні - це змінні, можливі значення яких визначаються результатами рішення моделі.

інвентаризаційна змінна - вимірювана в певний момент часу, що характеризує стан об'єкту на певну дату.

потоків величини - вимірюються в одиницях часу (місяці, роки) і характеризують перебіг економічних процесів.

Типи моделей:

Статичні моделі – порівнюють рівноважні стани економічної системи. Перехід від одного до іншого рівноважного положення відбувається впродовж поточного періоду часу. Стійка (незмінна) рівновага економічної системи у часі.

Динамічні моделі – пояснюють траєкторії переходу економічної системи від попередньої до наступної рівноваги. Поділяють вихідні припущення відповідних статистичних моделей, однак пропонують якісно відмінне пояснення траєкторії таких важливих макроекономічних показників, як номінальний і реальний обмінний курси, у коротко- довгостроковому плані.

Моделі економічного зростання – розкривають довгострокові аспекти динамічного зв'язку між доходом і факторами виробництва.

Моделі відкритої економіки поділяються на два класи:

Моделі міжнародної торгівлі виявляють причини, рушійні сили міжнародних товаропотоків, а саме:

вплив обміну товарами та послугами на економічний добробут;
структуру інвестицій і споживання у відкритій економіці;
механізми функціонування інтеграційних утворень;
особливості використання інструментів зовнішньоекономічної політики.

Макроекономічні моделі сукупного попиту і пропозиції передбачають розгляд:

зв'язків між показниками доходу і платіжного балансу;
поведінки реального обмінного курсу;
проблем вимірювання платіжного балансу;
особливостей систем обмінних курсів.

Питання для самоконтролю

1. Наскільки реалістичні, з вашої точки зору, вихідні припущення аналізу Хекшера-Оліна? Чи не зменшують названі обмеження теоретичного та практичного значення отриманого висновку?

2. В чому полягає сутність «парадоксу Леонтьєва» і чому саме висновок В. Леонтьєва вважають парадоксом?

3. Які основні принципи лежать в основі моделей міжнародної торгівлі?
4. Які конкретні параметри враховують моделі міжнародної торгівлі та як вони взаємодіють?
5. Як використовуються моделі міжнародної торгівлі для прогнозування економічних тенденцій?
6. Які переваги та обмеження існують у застосуванні моделей міжнародної торгівлі на практиці?
7. Які роль та вплив мають моделі міжнародної торгівлі в процесі формулювання та вдосконалення торговельної політики?
8. Який з підходів – товарний чи на основі факторомісткості – є найбільш перспективним у плані перевірки справедливості теорії Хекшера-Оліна?
9. З якими труднощами взагалі, на вашу думку, пов'язана емпірична перевірка тих чи інших моделей міжнародної торгівлі?
10. «У невеликих бідних країнах немає жодного надлишкового фактору виробництва – не вистачає родючої землі, вкрай обмежений запас капіталу і навіть робочої сили мало. Таким країнам нічого експортувати». Обговоріть це твердження.

Варіаційні тестові завдання

1. Що включає в себе термін «економічна модель» в контексті міжнародної торгівлі?
 - а) тільки графіки
 - б) формалізований опис економічного процесу
 - в) лише математичні рівняння
 - г) детальний опис економічних явищ
2. Яка головна мета моделей міжнародної торгівлі?
 - а) просте відображення дійсності
 - б) абсолютне охоплення усіх аспектів економіки
 - в) прогнозування економічних явищ
 - г) лише вивчення теорії без застосування на практиці
3. Які обмеження можуть бути притаманні моделям міжнародної торгівлі?
 - а) повне охоплення всіх аспектів економіки
 - б) неспроможність передбачення економічних тенденцій
 - в) врахування всіх можливих зв'язків
 - г) абстрактність та обмеженість врахованих факторів
4. Які аспекти моделей міжнародної торгівлі можуть бути використані для формулювання зовнішньоекономічної політики?
 - а) тільки математичні рівняння
 - б) прогнозування економічних явищ
 - в) абстрактні відбиття дійсності

г) результати лабораторних експериментів

5. Які параметри зазвичай враховуються в моделях міжнародної торгівлі?

а) тільки національний дохід

б) тільки обсяг населення

в) різні аспекти, такі як товарний обмін, міждержавна мобільність та кризові явища у платіжному балансі

г) тільки індекс інфляції

6. Яке з перерахованих нижче співвідношень витрат при відсутності зовнішньої торгівлі є визначальним для налагодження взаємовигідних відношень:

а) співвідношення витрат на виробництво товару А в даній країні і за кордоном;

б) співвідношення витрат на виробництво товару А і товару Б в даній країні;

в) співвідношення витрат на виробництво товару А, виражених в одиницях товару Б, у даній країні і за кордоном;

г) усі попередні відповіді правильні.

7. Яку наведених передумов не взяв до уваги Д. Рікардо, розробляючи теорію відносних переваг:

а) рішення про спеціалізацію приймається з урахуванням транспортних витрат;

б) попит і пропозиція на товар абсолютно еластичні;

в) фактори виробництва мобільні;

г) в обміні беруть участь два товари, що виготовляються у двох різних країнах?

8. Теорема Хекшера – Оліна:

а) стверджує, що експорт товарів – це експорт факторів виробництва в завуальованій формі;

б) заперечує класичні теорії зовнішньої торгівлі;

в) пояснює зростання внутрішньofірмової торгівлі всередині ТНК;

г) була підтримана і розвинута В. Леонт'євим;

д) немає правильної відповіді.

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Теоретичні основи моделей міжнародної торгівлі: основні концепції та принципи.

2. Роль моделей міжнародної торгівлі у вивченні взаємодії країн та формуванні торговельної політики.

3. Практичне застосування моделей міжнародної торгівлі для аналізу торговельних відносин між країнами.

4. Прогнозування ефектів змін в міжнародній торгівлі: використання моделей для стратегічного планування.

5. Взаємодія моделей міжнародної торгівлі та економічної політики: досягнення та виклики.

6. Моделі міжнародної торгівлі як інструмент аналізу глобальних економічних тенденцій.

7. Актуальні виклики та перспективи розвитку моделей міжнародної торгівлі у сучасному світі.

Практичний контролінг

Запропоновані завдання дозволяють здобувачам дослідити концепції переваг від спеціалізації та обміну в контексті моделей міжнародної торгівлі.

1. Країна Фірі, використовуючи усі ресурси, може виробити 100 од. товару X або 60 од. товару Y. Країна Боніс може виробляти, відповідно 80 од. товару X або 80 од. товару Y.

а) на виробництві якого товару може спеціалізуватися країна Фірі? країна Боніс?

б) визначити границі, в межах яких можуть встановлюватися ціни за умов торгівлі між країнами?

2. Відомо, що країна Арфанія витрачає на виробництво товару А 8 годин, а на виробництво товару Б – 12 годин. Країна Зефірія витрачає на виробництво товару А 6 годин, а на виробництво товару Б – 8 годин.

а) На виробництві якого товару буде спеціалізуватися кожна країна?

б) Яка з наведених відносних цін можлива у торгівлі між даними країнами.

3. В країні Лідії робітник може виробити на день 6 метрів шовку або 1 кг масла. В країні Дарії робітник може виробити на день 2 метра шовку або 4 кг масла.

а) Розрахувати відносні ціни у країнах за умови відсутності торгівлі.

б) Що будуть вивозити країни після встановлення торговельних відносин?

в) У яких межах можуть коливатися світові ціни після встановлення торговельних відносин між країнами?

г) Якщо припустити, що до встановлення торговельних відносин робітник у Лідії виробляв на день 4 метри шовку та 1/3 кг масла, а в Дарії відповідно 0,5 метрів шовку і 3 кг масла, то яким буде загальний приріст виробництва шовку і масла в результаті спеціалізації країн на виробництві відносно більш дешевих продуктів?

д) Якщо фактичне співвідношення у торгівлі між країнами склалося на рівні 1 метр шовку за 0,5 кг масла, і 2 метри шовку обмінюється на 1 кг масла, то яким буде вигравш від спеціалізації і торгівлі для кожної країни?

4. Країни Аравія та Кратонія займаються виробництвом кави та чаю. Припустимо, що виробництво одиниці кави у Аравії вимагає 2 робочих годин, тоді як виробництво одиниці чаю вимагає 3 робочих годин. У Кратонії ситуація інша: виробництво одиниці кави вимагає 1 робочої години, а чаю - 2 робочі години. Країни можуть обмінюватися товарами. Припустимо, що Аравія вирішує виробляти 30 одиниць кави, а Кратонія - 20 одиниць чаю.

а) розрахуйте загальний час, який країни а та б витратили б на виробництво своїх товарів без обміну.

б) розрахуйте вигоду від спеціалізації та обміну. якщо країни вирішують обмінюватися товарами, скільки одиниць кави та чаю кожна країна отримає після обміну?

в) які економічні вигоди можуть виникнути від такого обміну для обох країн?

Тема 2. Попит і пропозиція на міжнародному ринку. Рівноважна ціна на міжнародному ринку

Ключові терміни

Рівноважний рівень цін на світовому ринку, вигравші і втрати виробників і споживачів, надлишок споживача, надлишок виробника, чистий вигравш від міжнародної торгівлі, правило розподілу переваг, показник «умов торгівлі».

Методичні рекомендації до вивчення теми

Теорії зовнішньої торгівлі розглядають структуру міжнародних економічних відносин, розкриваючи, які товари та послуги є вигідними для експортно-імпоротної діяльності конкретної країни. Однак не менш важливим є встановлення рівня цінової рівноваги на міжнародному ринку, оскільки це визначає кількісну оцінку вигоди, отриманої від спеціалізації та міжнародного обміну. Розуміння цього аспекту дозволяє краще оцінити економічні вигоди, що випливають із міжнародного розподілу праці та обміну товарами між країнами.

Порівняємо, наприклад, попит, пропозицію та умови рівноваги на ринку товару X в країнах, що здійснюють торгівлю.

Приклад. Припустимо, країна В має *порівняльні переваги* в виробництві товару X, і за *відсутності зовнішньої торгівлі* співвідношення на внутрішньому ринку встановлюється на рівні $1X = 0,5Y$.

В країні А співвідношення цін буде $1X = 2Y$.

Країна В почне експортувати більш дешевий товар X в країну А.

Крива попиту світового ринку (D_m) на товар X (в даному випадку попиту країни A на імпорт товару X) будується на основі величини надлишкового попиту в країні A за цінами, більш низькими, ніж ціна рівноваги на внутрішньому ринку країни A ($2Y = 1X$). Крива пропозиції світового ринку (S_x) одержана, виходячи з величини надлишкової пропозиції в країні B за цінами вище внутрішньої ціни рівноваги ($0,5Y = 1X$).

Ціна на товар X в країні A вище, ніж в країні B, тому виробникам країни B вигідніше експортувати свою продукцію, а споживачам в країні A – купувати більш дешевий товар X.

Таким чином, первісна різниця у цінах складає можливості для експорту і імпорту, але все залежить від того, на якому рівні встановиться світова ціна. Маючи характеристики внутрішнього попиту та пропозиції в обох країнах, можна визначити розміри пропозиції товару X на експорт, попиту на імпортний товар X і, отже, рівень світової ціни.

Важливо підкреслити, що в умовах вільної торгівлі внутрішні ціни змінюються до рівня світових.

Виробникам країни B буде вигідніше розширити виробництво товару X і експортувати його, якщо світова ціна буде вище первісної внутрішньої ціни в країні B ($P_w > 0,5$).

Чим вище буде світова ціна, тим більше виробники країни B будуть розширювати пропозицію товару X, але одночасно буде зростати і внутрішня ціна, та споживачі у країні B будуть скорочувати попит на ринку.

Пропозиція товару X світового ринку складається за рахунок країни B і складає криву пропозиції при значеннях цін вище, ніж $0,5Y$.

Розміри пропозиції товару X на світовому ринку (S_x) будуть визначатися різницею між пропозицією та попитом на внутрішньому ринку країни B, яка виникає в умовах зростання цін на товар X: $S_x = S_B - D_B$.

Споживачам країни A буде вигідніше купувати імпортний товар X, якщо світова ціна на нього буде нижче внутрішньої ціни в країні A ($P_w < 1$).

Попит товару X на світовому ринку буде утворюватися за рахунок країни A і складає криву попиту за цінами менш, ніж $2Y$.

Величина попиту на товар X на світовому ринку (D_m) буде визначатися різницею між попитом та пропозицією на внутрішньому ринку країни A, що виникає в умовах падіння цін на товар X: $D_m = D_A - S_A$.

Існує лише один рівень ціни, за яким попит на світовому ринку товару X дорівнює пропозиції (т. Е). Це ціна $1Y = 1X$, при якій надлишковий попит на товар X в країні A дорівнює надлишковій пропозиції товару X в країні B.

Світова ціна встановлюється на рівні $X = Y$ в країні A і в країні B. В країні A це означає зниження ціни, а в країні B підвищення ціни.

В результаті світової торгівлі ціни вирівнюються (рис 2.1.).

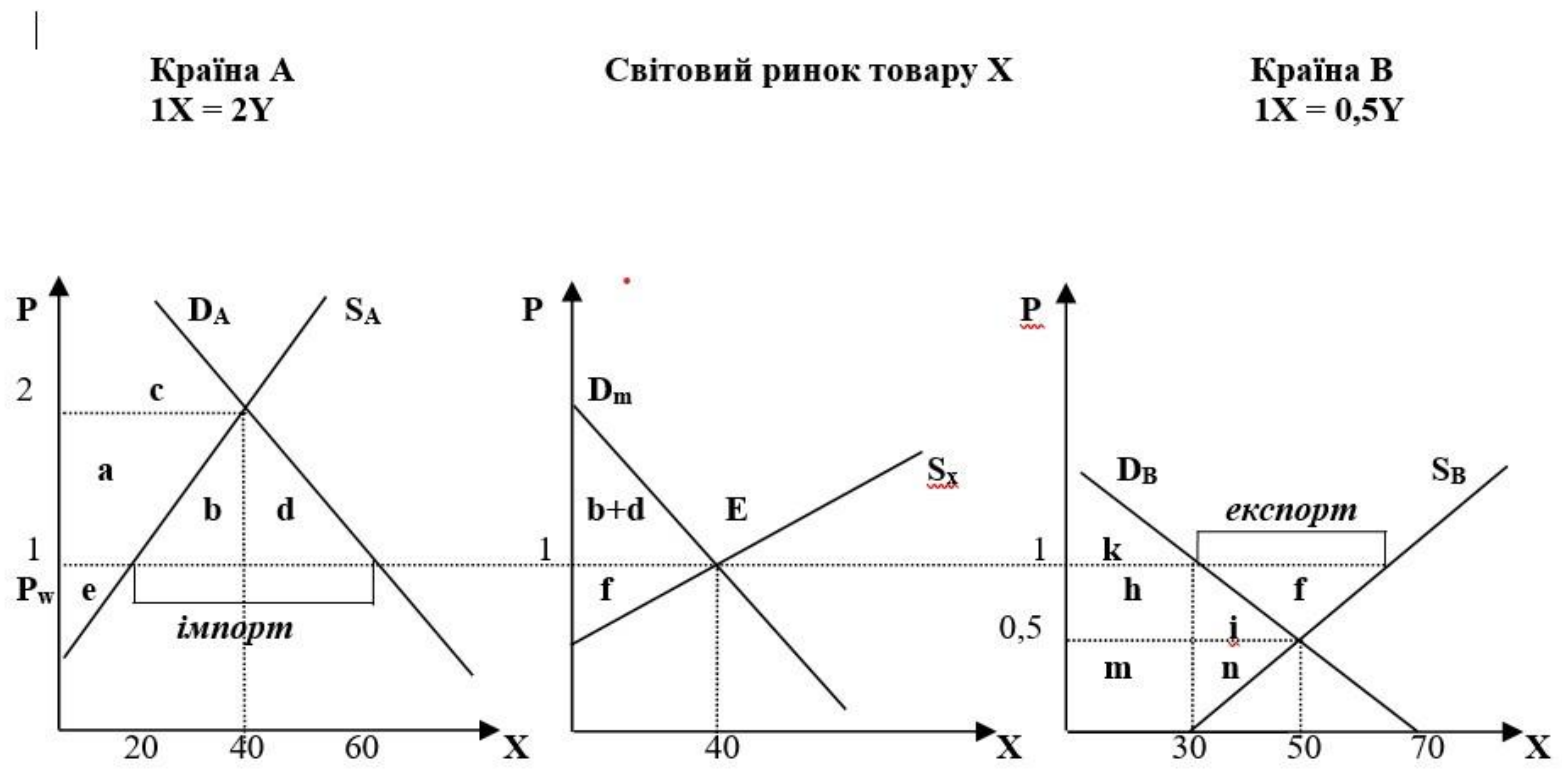

Рис. 2.1. Визначення рівноважної ціни на світовому ринку

Теорія міжнародної торгівлі, а саме теорія порівняльних переваг, стверджує, що в результаті розвитку зовнішньоторгових відносин усі країни отримують вигравш у вигляді приросту загального добробуту.

Однак, одним з ключових питань є питання, як розподіляється цей вигравш. З одного боку, що він не може розподілятися рівномірно між країнами, оскільки його розмір залежить від того, на якому рівні встановлюються світові ціни. З іншого боку, вигравш від зовнішньої торгівлі, який отримує країна в цілому, розподіляється усередині країни між споживачами і виробниками, експортерами та імпортерами також не порівну. В результаті спеціалізації виникають зміни у розподілу ресурсів між галузями і, отже, змінюються доходи власників факторів виробництва.

Результат встановлення торгових відносин можна підвести, визначивши вигравші і втрати виробників і споживачів в обох країн, а також світового господарства в цілому.

В закритій економіці (до встановлення торговельних відносин) вигравш споживачів уявляє собою площу між кривою попиту та лінією ринкової ціни:

для споживачів товару X в країні A він дорівнює області (c) , а для споживачів в країні B – області $(k + h + i)$.

В результаті встановлення торгових відносин в країні A після зниження цін з $2Y$ до $1Y$, тобто до рівня світових, область *споживацького надлишку* (c) (який дорівнює різниці між максимальною сумою, яку споживачі будуть згодні сплатити за товар X , та сумою, яку споживач фактично сплачує, виходячи з ціни, яка склалася на ринку) збільшиться на $(a + b + d)$ і в цілому складе $(a + b + d + c)$.

Чистий вигравш споживачів країни A , який був отриманий від зовнішньої торгівлі складе область $(a + b + d)$. В країні B споживачі після підвищення цін $0,5Y$ до $1Y$, тобто до рівня світових, втрачають частину *споживацького надлишку*, що дорівнює площі $(h + i)$.

Чистий програш споживачів країни B , який був отриманий від зовнішньої торгівлі складе область $(h + i)$.

Таким чином, в результаті розвитку міжнародної торгівлі споживачі в країні-імпортер виграють (країна A), оскільки мають можливість купувати більше необхідного товару за більш низькою ціною. В країні-експортер споживачі програють (країна B), бо в результаті зростання цін вони вимушені скорочувати обсяги закупок.

До встановлення зовнішньоторгових відносин виробники в обох країнах отримують вигравш від продажу товару X – *надлишок виробника*.

Вигравш виробників від продажу товару вимірюється площею між кривою пропозиції та лінією ринкової ціни: для виробників в країні A він дорівнює області $(a + e)$, а для виробників в країні B – області $(m + n)$.

Після встановлення торгових відносин виробники країни A поступаються своїми позиціями на внутрішньому ринку іноземним конкурентам та скорочують виробництво, тобто сукупний вигравш складає область (e) .

Чистий програш виробників країни A , який був отриманий від зовнішньої торгівлі складе область (a) .

Виробники країни В виступають експортерами та отримують додаткові стимули для збільшення обсягів виробництва у вигляді більш високих цін та поширення ринків збуту. В нових умовах їх сукупний виграш складає область $(m + n + h + i + f)$.

Чистий виграш виробників країни В, який був отриманий від зовнішньої торгівлі складе область $(h + i + f)$.

Таким чином, в результаті розвитку міжнародної торгівлі виробники у *імпортозаміщуючих галузях* програють, оскільки конкуренція з боку більш ефективних іноземних виробників змушують їх знижувати ціни і скорочувати обсяги виробництва. З іншого боку, виробники у *експортних галузях* виграють, бо, виходячи на світовий ринок, вони отримують можливість поширювати виробництво та продавати продукцію за більш високими цінами.

Для країни-імпортера А загальний ефект буде:

$$(a + b + d) - (a) = (b + d).$$

Для країни-експортера В загальний ефект буде:

$$(h + i + f) - (h + i) = (f).$$

В загалі світове господарство має виграш в розмірі $(b+d+f)$,

де $(b + d)$ – надлишок споживачів;

(f) – надлишок виробників.

В цілому, розглядання ринкової рівноваги з використанням *моделі «попит-пропозиція»* підтверджує висновок, що розвиток міжнародної торгівлі надає виграш всім країнам.

Однак, якщо в *країні-імпортер* цей чистий виграш виникає в результаті того, що вигоди споживачів перевищують втрати виробників продукції, що конкурує з імпортом, то в *країні-експортер*, навпаки, загальний приріст добробуту забезпечується за рахунок великого виграшу виробників, хоча споживачі несуть втрати.

Розподіл переваг між країнами залежить від того, в якому ступені змінюються внутрішні ціни в результаті встановлення торгових відносин між країнами.

Більший виграш (перевагу) одержує та країна, в якій ціни змінились у більшому ступені.

Це відображається *правилом розподілу вигод*: вигоди від зовнішньої торгівлі розподіляються прямо пропорційно змінам цін в обох країнах.

Якщо відносні ціни в країні А змінились на $D\%$, а в країні В – на $S\%$ (у відсотках від ціни світового ринку), то

$$\frac{\text{виграш країни А}}{\text{виграш країни В}} = \frac{D\%}{S\%}$$

Таким чином, хоча міжнародна торгівля і є взаємовигідною, вигравш від неї розподіляється між країнами нерівномірно. Більше виграє та країна, у якій еластичність попиту і пропозиції за ціною нижча. В нашому прикладі це країна А.

В зв'язку з проблемою розподілу переваг від зовнішньої торгівлі інтерес представляє аналіз динаміки експортних та імпортних цін окремих країн.

Для оцінки того, на скільки вигідніше країні зовнішня торгівля використовується показник «умов торгівлі».

Показник «умов торгівлі» – співвідношення індексів експортних та імпортних цін і розраховується для всього набору експортних та імпортних товарів:

$$T = \frac{P_x}{P_m}, \text{ де} \quad (2.1)$$

T – «умови торгівлі»;

P_x – індекс експортних цін;

P_m – індекс імпортних цін.

Зростання цього показника (покращення умов торгівлі) означає *підвищення добробуту нації*, а його падіння (погіршення умов торгівлі) – *скорочення добробуту*.

Якщо ціни на експортні товари даної країни на світовому ринку збільшуються у порівнянні з цінами на ту продукцію, яку вона імпортує, це означає, що на одиницю свого експорту країна може придбати більше імпортних товарів. Отже, країна отримує більший вигравш від зовнішньої торгівлі.

Зміни умов торгівлі є одним з показників, який характеризує зміни стану країни у світовій торгівлі. Умови торгівлі, у свою чергу, залежать від коливань попиту як на світовому, так і внутрішньому ринках, від змін у технології і умовах виробництва, від ступеню монополізації ринків окремих товарів.

Також необхідно пам'ятати, що розмір вигравшу, який отримує країна від зовнішньої торгівлі, залежить не тільки від цін, але і від фізичних обсягів експорту та імпорту.

Питання для самоконтролю

1. Як визначається попит та пропозиція на міжнародному ринку для певного товару чи послуги?
2. Які фактори впливають на зміну попиту та пропозиції на міжнародному ринку?
3. Як рівноважна ціна формується на міжнародному ринку, враховуючи попит та пропозицію?

4. Як зміни в міжнародних економічних умовах можуть впливати на рівноважну ціну на міжнародному ринку?

5. Як розуміти поняття еластичності попиту та пропозиції на міжнародному ринку?

6. Як визначити величину та напрям зміни рівноважної ціни внаслідок збільшення попиту чи пропозиції на міжнародному ринку?

7. Як попит та пропозиція можуть варіюватися в залежності від глобальних економічних та політичних подій?

8. Як міжнародні угоди та торговельні політики впливають на попит та пропозицію на міжнародному ринку?

9. Як розуміти концепцію рівноваги на міжнародному ринку та чому вона є важливою для розуміння глобальних економічних відносин?

10. Які можуть бути наслідки дисбалансу між попитом та пропозицією на міжнародному ринку?

Варіаційні тестові завдання

1. Що визначає попит на міжнародному ринку?

- а) кількість товарів, доступних для продажу
- б) кількість товарів, яку покупці готові придбати при певній ціні
- в) кількість товарів, яку виробники готові виробляти
- г) кількість товарів, яку країна готова експортувати

2. Які фактори можуть впливати на зміну пропозиції на міжнародному ринку?

- а) зміни у смаках та уподобаннях покупців
- б) зміни у технологічному розвитку
- в) політичні події у країні
- г) усі відповіді вірні

3. Як рівноважна ціна формується на міжнародному ринку?

- а) при співпадінні попиту та пропозиції
- б) при найвищому рівні попиту
- в) при найвищому рівні пропозиції
- г) за визначенням міжнародних організацій

4. Як підвищення попиту на міжнародному ринку вплине на рівноважну ціну та кількість?

- а) підвищення ціни та зменшення кількості
- б) зниження ціни та збільшення кількості
- в) збільшення і ціни, і кількості
- с) не вплине

5. Які можливі наслідки може мати дисбаланс між попитом та пропозицією на міжнародному ринку?

- а) зростання конкуренції

- б) зміни у рівноважній ціні
- в) зміни у кількості товарів
- г) усі відповіді вірні

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Визначення попиту та пропозиції на міжнародному ринку.
2. Фактори впливу на попит на міжнародному ринку
3. Вплив смаків, уподобань та нових технологій на зміну попиту на міжнародному ринку.
4. Фактори впливу на пропозицію на міжнародному ринку.
5. Технологічний прогрес і зміни виробництва.
6. Політичні рішення та тарифи на міжнародних ринках.
7. Взаємодія попиту та пропозиції в умовах глобальних зрушень.
8. Аналіз впливу світових криз та економічних змін на рівноважну ситуацію.
9. Роль міжнародних угод у стабілізації рівноваги на ринку.
10. Взаємозв'язок попиту, пропозиції та рівноважної ціни з рівнем розвитку країн.
11. Вплив міжнародної торгівлі на глобальні економічні нерівності.
12. Сучасні виклики та перспективи на міжнародному ринку.
13. Аналіз сучасних тенденцій у глобальному економічному середовищі.
14. Прогнозування можливих змін у рівноважній ситуації на міжнародному ринку.

Практичний контроль

1. Аналіз міжнародного ринку кави

Розгляньте міжнародний ринок кави, де країна А є головним експортером кави, а країна В - головним імпортером:

Попит на каву в країні В зростає через популярність цього напою серед населення. Як це може вплинути на рівноважну ціну та кількість кави на міжнародному ринку?

Країна А здійснює інновації в технологіях обробки кави, що дозволяє збільшити кількість виробленої кави при тому ж обсязі ресурсів.

Як це може вплинути на рівноважну ціну та кількість на міжнародному ринку?

У країні В влада встановлює високі мита на імпорт кави з країни А. Як це може вплинути на рівноважну ціну та кількість кави на міжнародному ринку?

Якщо рівноважна ціна на міжнародному ринку знижується, як це може вплинути на виробників кави у країні А та споживачів у країні В?

Проведіть аналіз ситуації, де попит на каву в обох країнах різко зменшується через поширення нового напою. Як це вплине на рівноважну ціну та кількість на міжнародному ринку?

2. Встановлення рівноважної ціни на міжнародному ринку смартфонів

Припустимо, що країна А є основним виробником смартфонів, тоді як країна В є головним імпортером. Розгляньте вплив різних факторів на рівноважну ціну та кількість смартфонів на міжнародному ринку:

Зростання технологічного розвитку: Країна А вдосконалює технології виробництва смартфонів, зменшуючи витрати. Як це вплине на рівноважну ціну та кількість смартфонів на міжнародному ринку?

Зростання популярності смартфонів: У країні В збільшується попит на смартфони через нові функції та зручності. Як це вплине на рівноважну ціну та кількість смартфонів на міжнародному ринку?

Спад попиту через економічну кризу: Зменшення доходів в країні В спричиняє спад попиту на смартфони. Як це вплине на рівноважну ціну та кількість на міжнародному ринку?

Необхідно проаналізувати кожен з перелічених факторів та визначити їх вплив на рівноважну ситуацію на міжнародному ринку смартфонів.

Тема 3. Моделі розподілу доходів в процесі міжнародної торгівлі

Ключові терміни

Міжнародна торгівля, власники факторів виробництва, розподіл доходів в короткостроковому періоді, розподіл доходів в довгостроковому періоді, власники нейтральних факторів.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Розвиток міжнародної торгівлі призводить до перетворень у цінах, обсягах попиту та пропозиції на ринку, а також сприяє розвитку спеціалізації. Це означає збільшення виробництва в галузях, що орієнтуються на експорт, та зменшення виробництва в галузях, які конкурують з імпортом.

Міжнародна торгівля розподіляє суспільство між тими, хто отримує вигоди, і тими, хто зазнає втрат.

Теорія Хекшера-Оліна дозволяє оцінити наслідки розвитку зовнішньої торгівлі для різних власників факторів виробництва, таких як робітники, землевласники та власники капіталу, оскільки зміни відносних цін на товари призводять до розширення винагороди одних факторів виробництва за рахунок інших.

Приклад. Припустимо, що країни А та В виробляють два товари цукор і зерно, для виробництва яких використовують два фактори – земля і труд, причому у виробництві товару Y більш інтенсивно використовується земля, а у той час як у виробництві товару X – більш трудомісткий процес.

В країні А відносно надлишковим фактором виробництва є *земля*, а в країні В – *праця*. В цьому випадку, у відповідності до теорії Хекшера-Оліна, країні А буде вигідніше спеціалізуватися на виробництві зерна та експортувати його, а країна В буде експортувати цукор.

Спеціалізуючись на виробництві зерна, країна А збільшить його виробництво. Зростуть ціни на зерно, зросте попит на земельні ділянки, які пристосовані до вирощування зерна, при обмежуваній пропозиції цього ресурсу, це приведе до підвищення рівня орендної плати за землю і до зростання доходів земельних власників. Крім того, для вирощування зерна необхідні сільськогосподарські робітники, попит на труд яких, також зросте. Це надає можливість для росту заробітної плати, оскільки в *короткостроковому періоді* кількість робітників на ринку праці, які мають необхідні знання і кваліфікацію для роботи в цієї галузі, також обмежено.

З іншого боку, країна А починає імпортувати більш дешевий цукор країни В. Ціни на цукор знижуються, і вітчизняні виробники цукру вимушені скорочувати виробництво, що приведе до падіння попиту на труд робітників, а також на земельні ділянки, на яких вирощували цукор. Падають доходи власників цієї землі, частина робітників виявляються безробітними, середній рівень заробітної платні в галузі знижується.

Зворотні процеси відбуваються в країні В, яка спеціалізується на виробництві цукру і імпортує дешеве зерно країни А.

Таким чином, розвиток зовнішньої торгівлі супроводжується спеціалізацією країн на випуску тих видів продукції, по яким вони мають відносні переваги, отже перетерплює змін структура виробництва та структура попиту на фактори виробництва в країнах, що торгують.

Галузі, які починають швидко розвиватися, пред'являють попит на додаткові ресурси, а галузі, де обсяг виробництва скорочується, будуть ці ресурси вивільняти.

В короткостроковому періоді, доки не почалось переміщення ресурсів в дану галузь з інших галузей, більш всього від розвитку зовнішньої торгівлі виграють власники факторів виробництва експортної галузі. Одночасно програють ті, хто володіє факторами, зайнятими в імпортозаміщуючих галузях, які внаслідок відкриття ринків і конкуренції з боку більш дешевої імпоротної продукції будуть скорочуватись.

В короткостроковому періоді, доки не почалось переміщення ресурсів в дану галузь з інших галузей, більш всього від розвитку зовнішньої торгівлі виграють власники факторів виробництва експортної галузі. Одночасно

програють ті, хто володіє факторами, зайнятими в імпортозаміщуючих галузях, які внаслідок відкриття ринків і конкуренції з боку більш дешевої імпортової продукції будуть скорочуватись.

Чим більш тривалий проміжок часу, тим більшу роль грає мобільність факторів виробництва, їх перетікання із галузі в галузь. Більш високі ставки заробітної плати у господарствах, що займаються вирощуванням цукру в країні А, будуть залучати додаткову робочу силу, в тому числі ту, яка втратила роботу на підприємствах цукрової галузі. Підвищення пропозиції праці приведе до поступового зниження заробітної плати у зернових господарствах. Крім того, почнуть вирівнюватися ставки орендної плати по мірі того, як частина земель буде визволятися з-під посівів цукру та надаватися під вирощування зерна.

В країні В, навпаки, кількість земель, зайнятих під вирощуванням зерна, буде скорочуватися, а робоча сила буде поступово перетікати до цукрової галузі.

Таким чином, з часом на ринках факторів виробництва відновлюється порушена рівновага між попитом та пропозицією, і рівень доходів поступово вирівнюється. Однак, це не означає, що у довгостроковому періоді ставки доходів повертаються до свого колишнього рівня, який існував до початку зовнішньої торгівлі.

Оскільки фактори використовувалися у виробництві зерна та цукру нерівномірно, то зміни у обсягах виробництва обумовили нерівномірність у змінах попиту на фактори виробництва.

В довгостроковому періоді, після того, коли ресурси будуть вивільнятися з галузей, що конкурують з імпортом і почнуть переміщуватись в експортні галузі, ціни на фактори виробництва в експортних галузях можуть знизитись. Але структура факторів, що використовуються в цих галузях, відрізняється від структури факторів імпортозаміщуючого виробництва

Наприклад, в виробництві експортного товару Х потрібно більше капіталу і менш праці, ніж при виробництві імпортозаміщуючого товару У. Це означає, що капіталу, який вивільняється в галузі У, буде недостатньо для покриття зростаючої потреби в ньому галузі Х. Навпаки, праці, що вивільняється в галузі У буде більше, ніж необхідно для розширення галузі Х, що може викликати безробіття. Тому ціна капіталу не повернеться до вихідного рівня, який існував до початку торгових відносин, а заробітна плата, навпаки, навіть, знизиться порівно з вихідним рівнем, так як тепер обом галузям потрібно відносно більше капіталу і відносно менше праці.

Таким чином, в довгостроковому періоді розвиток зовнішньої торгівлі призводить до збільшення доходів власників того фактору виробництва, який інтенсивно використовується в експортних галузях, і до падіння доходів факторів виробництва, який інтенсивно використовується в галузях, що конкурують з імпортом.

В довгостроковому періоді пропозиція факторів виробництва не залишається незмінною: збільшується запас капіталу під час зростання кількості населення росте і пропозиція трудових ресурсів, розробляються нові родовища, у господарчій оборот можуть утягуватися нові землі.

Важливо підкреслити, що пропозиція різних факторів виробництва збільшується у різному ступені, що обумовлює розходження у динаміці виробництва у різних галузях.

Чим більше фактор виробництва, що спеціалізується (сконцентрований) в *експортному виробництві*, тим більше він виграє від зовнішньої торгівлі. І навпаки, чим вища доля фактору виробництва в виробництві *конкуруючої з імпортом продукції*, тим більше він втрачає після встановлення торгових відносин.

Власники *нейтральних факторів* (приблизно однаково розташованих як в експортних, так і в імпортозаміщуючих галузях) в цілому виграють від зовнішньої торгівлі, оскільки сукупний вигреш нації від зовнішньої торгівлі супроводжується розширенням попиту і на ці фактори, особливо якщо вони здатні переміщуватись між галузями економіки.

Питання для самоконтролю

1. Які моделі розподілу доходів виникають у контексті міжнародної торгівлі?
2. Як впливає міжнародна торгівля на розподіл доходів між різними групами населення в країнах-учасницях?
3. Які фактори визначають рівень нерівності доходів внаслідок міжнародної торгівлі?
4. Як моделі розподілу доходів реагують на зміни в технологічному розвитку, що виникає внаслідок міжнародної торгівлі?
5. Як міжнародна торгівля впливає на робочу силу та її розподіл доходів в країнах?
6. Які роль грають фактори, такі як освіта та навички, у визначенні моделей розподілу доходів у міжнародній торгівлі?
7. Як змінюється розподіл доходів в країнах з розвиненою економікою та економіками, що розвиваються через міжнародну торгівлю?
8. Як впливає концепція розподілу доходів на прийняття політичних рішень щодо міжнародної торгівлі?
9. Які можливі стратегії країн для зменшення нерівності отримання доходів у контексті міжнародної торгівлі?
10. Як визначити успішність моделей розподілу доходів в контексті конкретної міжнародної торгівлі?

Варіаційні тестові завдання

1. Що включає в себе модель розподілу доходів в контексті міжнародної торгівлі?

- а) тільки експортні імпорتنі операції
- б) взаємодію власників різних факторів виробництва внаслідок зовнішньої торгівлі
- в) лише зміни в обсягах виробництва
- г) тільки конкурентоспроможність на міжнародному ринку

2. Яка роль теорії Хекшера-Оліна в моделюванні розподілу доходів у міжнародній торгівлі?

- а) визначення спеціалізації країн в експорті конкретних товарів
- б) аналіз впливу змін цін на товари на фактори виробництва
- в) визначення тарифів на імпорт та експорт
- с) визначення обсягів торгівлі між країнами

3. Як міжнародна торгівля може впливати на розподіл доходів між робітниками та власниками капіталу?

- а) тільки збільшенням зовнішньої конкуренції
- б) шляхом зміни обсягів виробництва у відповідних секторах економіки
- в) визначенням вартості національної валюти
- с) лише зниженням рівня безробіття

4. Які фактори визначають рівень нерівності доходів внаслідок міжнародної торгівлі?

- а) тільки розмір експорту та імпорту
- б) зміни відносної конкурентоспроможності країн
- в) політичні рішення уряду
- г) швидкість обігу товарів на міжнародному ринку

5. Які можливі наслідки розподілу доходів виникають через зміни в технологічному розвитку внаслідок міжнародної торгівлі?

- а) зменшення рівня зайнятості
- б) збільшення конкурентоспроможності всіх галузей виробництва
- в) зміна винагороди різних факторів виробництва
- с) лише зниження рівня інфляції

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Вплив міжнародної торгівлі на розподіл доходів в розвинених країнах.
2. Аналіз змін у розподілі доходів серед різних соціальних груп під впливом міжнародної торгівлі.
3. Нерівність доходів та міжнародна торгівля: перспективи для розвиваючихся країн.
4. Вивчення впливу міжнародної торгівлі на рівень бідності та нерівність в країнах з низьким рівнем розвитку.

5. Технологічний прогрес та його вплив на розподіл доходів у міжнародному контексті.

6. Тарифи, квоти та їх вплив на розподіл доходів в країнах-учасницях міжнародної торгівлі.

7. Аналіз ролі торговельних обмежень у формуванні рівноваги в розподілі доходів.

8. Міжнародна торгівля та вплив на розподіл прибутку між країнами.

9. Вивчення впливу фінансових криз на рівень доходів в різних країнах та їхніх соціальних групах.

10. Інновації та їх наслідки для розподілу доходів в умовах міжнародної конкуренції.

Практичний контролінг

1. Розгляньте модель країни А та країни В (за вибором здобувача), які дотримуються політики вільної торгівлі. Порівняйте рівень доходів факторів виробництва (праці та капіталу) до і після вільної торгівлі. Визначте, як змінилися розподіл доходів між працею та капіталом.

2. Розгляньте взаємозв'язок між рівнем технологічного розвитку, ефективністю виробництва та розподілом доходів в умовах міжнародної торгівлі. Дослідить, як високотехнологічні галузі впливають на розподіл доходів у порівнянні з традиційними секторами економіки.

3. Країна А та країна В спеціалізуються в виробництві двох товарів: автомобілів (А) та комп'ютерів (К). Витрати праці та ресурсів на одиницю кожного товару в обох країнах подані у таблиці:

Товар	Витрати праці, год.	Витрати ресурсів, од.
Автомобілі	10	5
Комп'ютери	8	10

Розрахуйте відносні витрати праці для обох товарів у кожній країні.

Визначте, в якій країні вигідніше виробляти автомобілі, а в якій - комп'ютери, враховуючи відносні витрати праці.

Поясніть, чому можлива торгівля між цими країнами може призвести до вигод для обох сторін.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Тема 4. Моделювання зовнішньоторговельної політики

Ключові терміни

зовнішньоторговельна політика, імпорتنі тарифи, імпорتنі субсидії, виробнича субсидія, фактичний рівень митного захисту, оптимальна ставка митного тарифу, демпінг, компенсаційне (антидемпінгове) мито

Методичні рекомендації до вивчення теми

Зовнішньоторговельна політика представляє собою стратегічний комплекс заходів та рішень, які країна приймає для регулювання своїх економічних відносин із зовнішнім світом. Ця політика спрямована на стимулювання експорту, захист національного виробника, оптимізацію тарифів та торгових угод, а також формування стратегічних партнерств.

Лібералізація та протекціонізм представляють протилежні концепції у зовнішньоторговельній політиці, відображаючи підходи країн до вільної торгівлі та захисту внутрішнього ринку. *Лібералізація торгівлі* вказує на відкритість економіки та підтримку вільної торгівлі. З іншого боку, *протекціонізм* передбачає застосування заходів для захисту внутрішнього ринку та виробників від конкуренції з іноземних ринків.

Важливою частиною теорії міжнародної торгівлі є аналіз механізму реалізації зовнішньоторговельної політики та її наслідків для світового співтовариства в цілому та економіки окремої країни зокрема.

Ця проблема має декілька аспектів:

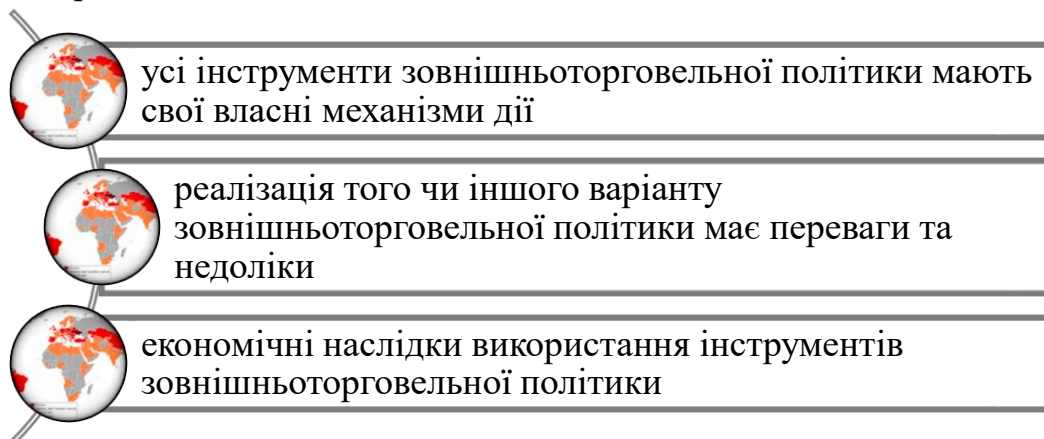

Рис.4.1. Проблеми аналізу механізму реалізації зовнішньоторговельної політики

Усі інструменти торговельної політики можна розділити на три групи:
(рис. 4.2)

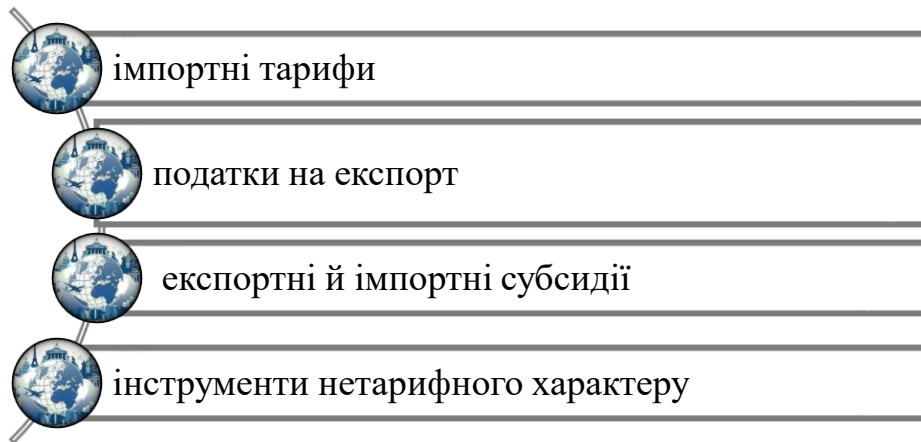

Рис. 4.2. Інструменти зовнішньоторговельної політики країни

Приклад

Припустимо, що країна імпортує певний товар, оскільки його ціна на світовому ринку P_w нижча, ніж ціна рівноваги на національному ринку.

Внутрішня ціна = Світова ціна + (Світова ціна x Тарифна ставка)

$$P_d = P_w + (P_w \times t) \quad (4.1)$$

Тариф на імпорт забезпечує захист національних виробників аналогічних товарів, проте національні споживачі будуть програють від цього, тому що обкладаються додатковим податком через ціни, що зросли.

В умовах вільної торгівлі внутрішні ціни товарів (P_d) будуть близькі до світових (P_w), а надлишок попиту покривається за рахунок імпорту (рис.4.3).

Запровадження імпортного мита призведе до зростання ціни товару на внутрішньому ринку на величину митного тарифу, але вона не повинна перебільшити внутрішню ціну рівноваги, інакше імпорт припиниться.

Наслідки запровадження митного тарифу:

внутрішня ціна на товар зростає з P_w до P_d .

збільшується кількість товару, який поставляють на ринок національні виробники, з Q_s до Q_s' .

зменшується внутрішнє споживання з Q_d до Q_d' .

Скорочення імпорту відбулося:

за рахунок розширення виробництва;

за рахунок включення у виробничий процес підприємств більш високими граничними витратами (низькоефективні);

за рахунок скорочення попиту внаслідок зростання ціни.

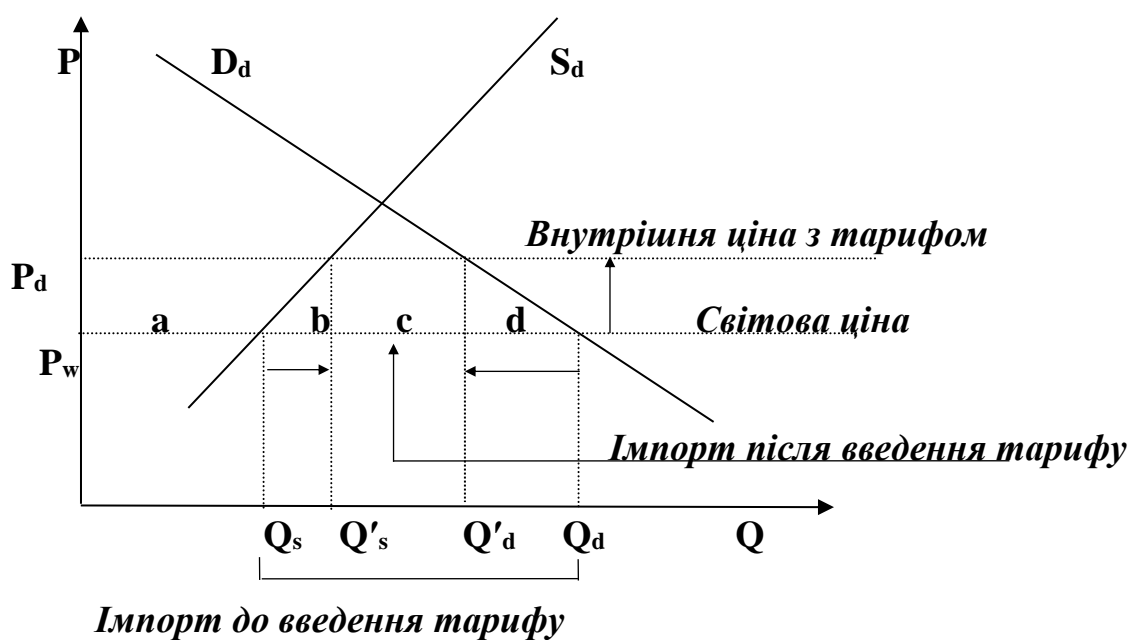

Рис. 4.3. Введення митного тарифу

Таким чином, ми визначили основні зміни, які відбулися на внутрішньому ринку.

Далі необхідно перейти до аналізу розподілу збитків від застосування імпортного мита. Для цього доцільно скористатися такими інструментами економічного аналізу, як *споживчий надлишок* та *виробничий надлишок*.

Від введення імпортних тарифів виграють *національні виробники та уряд*.

Зростання ціни та розширення обсягів реалізації товарів, вироблених національними виробниками, веде до збільшення *виробничого надлишку* на величину трапеції (площа **a**)

Національне виробництво розширюється тому, що *національні виробники* не сплачують цей тариф, і тому можуть виробляти свої товари з більш високими граничними витратами, ніж на світовому ринку. Тариф на імпорт, таким чином, захищає національні галузі виробництва від іноземної конкуренції.

Уряд отримує від реалізації на національному ринку кожної одиниці імпортної продукції *дохід* у розмірі **t**, тобто митного тарифу. Загальна величина доходу, що надходить до бюджету, дорівнює площі прямокутника (площа **c**).

Митний тариф буде приносити дохід у тому випадку, якщо він не настільки великий, щоб повністю перекрити імпорт товарів. Заборонний тариф доходу державі не принесе. Чутливість імпорту до зміни тарифу впливає на доходність державного бюджету.

Втрати від застосування імпортного мита несуть *споживачі*: їх (економічний) надлишок зменшується на величину, рівну площі трапеції (**a + b + c + d**). Витрати споживачів безпосередньо залежать від величини митного тарифу.

Вони складаються з двох частин: перша частина – це зменшення надлишку споживача, друга – зменшення обсягів споживання в зв'язку із скороченням імпорту. Збільшення поставок на внутрішній ринок товарів національного виробництва не компенсує скорочення імпорту. При цьому національні споживачі в цілому скорочують свої закупки з-за підвищення цін як на імпортні, так і на вітчизняні товари.

Чисті втрати споживачів від введення тарифу утворюють область $(a + b + c + d)$, яка характеризує скорочення величини споживачього надлишку.

Імпорт зменшився на величину $(Q_s' - Q_s) + (Q_d - Q_d')$, тоді як збільшення надходжень товару національного виробництва дорівнює лише $(Q_s' - Q_s)$.

Частина загальних *втрат споживачів* – зменшення надлишку споживача на величину $(a + b + c + d) - a$ саме (площа a) та (площа c) у формі збільшення надлишку виробника та фіскального доходу надходять до *виробників та уряду*.

Частка платежів споживачів надходить тепер національним виробникам у вигляді зростання прибутків від продажу (площа “ a ”). Національні компанії в імпортозаміщуючих галузях реалізують тепер свій вихідний обсяг випуску Q_s за більш високим цінам і одержують додатковий прибуток від приросту обсягу випуску до Q_s' та реалізації цієї продукції за ціною з тарифом. Разом з тим, величини (площа “ b ”) та (площа d) не переходять до жодного з учасників ринку. Ці втрати називаються *чистими втратами*, що спричинюються митним тарифом. Їх можна вважати чистою ціною, яку сплачує суспільство за спотворення цінових пропорцій, що склалися за умов вільної торгівлі. В загальному плані чисті втрати являють собою зменшення ефективності внаслідок зростання видатків виробництва при збільшенні випуску товару з Q_s' до Q_s .

Очевидно, що *втрата споживачами частини надлишку* (площа d) об'єктивно змушує їх переключати попит на альтернативні товари, граничне задоволення від споживання яких у розрахунку на грошову одиницю менше.

Виграш виробників від введення тарифу на імпорт не покриває втрат національних споживачів. Ці втрати більш вагомі, чим сильніше імпульс до підвищення цін та інфляції, що задається встановленням тарифу.

Наслідки введення тарифу:

втрати споживачів $(a + b + c + d)$;

виграш виробників (a) ;

виграш держави (c) .

Проведений аналіз показує, що від введення тарифу на імпорт *виграють виробники та державний бюджет*, а програють – *споживачі*. Це означає, що введення тарифу на імпорт приведе до перерозподілу доходів від споживачів на користь державного бюджету та виробників у імпортозаміщуючих галузях.

Сукупний виграш виробників та держави, який дорівнює $(a+c)$ менший за програшу споживачів, що складає $(a + b + c + d)$.

Таким чином, митний тариф на імпорт приведе до *чистих втрат добробуту суспільства* та складає $(b + d)$.

Виникнення *чистих втрат* від тарифу пояснюється двома причинами:

споживачі змушено скорочують споживання продукції, оскільки вона стає дорожче,

знижується ефективність розподілу ресурсів, оскільки розширюється виробництво у недостатньо конкурентоздатних вітчизняних фірм з більш високим рівнем витрат.

В економічному сенсі кожна частина фігури $(a+b+c+d)$ представляє певний результат (ефект) від застосування тарифу.

Сектор (c) є *фіскальним ефектом (revenue effect)*. За своєю суттю він уявляє передачу частини надлишку споживача уряду (держави) у формі доходу від тарифу.

Загальна величина фіскального доходу обраховується як добуток кількості імпортованих товарів на ставку тарифу, тобто $(Q_d' - Q_s') \times t$.

В економічній теорії існує точка зору, що цей дохід використовується урядом для проведення певних заходів, тоді як при відсутності тарифу уряд був би змушений шукати інші джерела (наприклад, вводити додаткові податки) для їх фінансування. Тому імпортне мито слід розглядати не як чисту втрату з точки зору добробуту країни, а як *трансфер (transfer)*.

Іншими словами, споживачі товару, імпорт якого обкладається митом, втрачають частину надлишку споживача, але дохід від митного тарифу дає можливість щонайменше не збільшувати (а може, навіть і зменшувати) ставки існуючих податків.

Сектор (a) є *ефектом перерозподілу (redistribution effect)*. Він полягає в тому, що втрата споживачами частини надлишку споживача перерозподіляється на користь національних виробників у вигляді *надлишку виробника*. Цей перерозподіл реалізується фактично у формі більш високих цін, які сплачують споживачі та отримують національні виробники. Очевидно, що частина цих перерозподілених коштів компенсує зростання видатків виробництва при збільшенні випуску Q_s до Q_s' . Такий перерозподіл також являє собою *трансфер коштів* від споживачів до національних виробників.

Чисті втрати національного добробуту представлені областями (b) і (d) . Область (b) є *виробничим ефектом тарифу (production effect)* – скорочення добробуту внаслідок переключення споживацького попиту з більш дешевої імпоротної продукції на більш дорожу вітчизняну. Зростання платежів споживачів стимулює розширення малоефективного вітчизняного виробництва з високими граничними витратами, в той час як при відсутності тарифу ресурси праці і капіталу могли б бути використаними більш ефективно в інших секторах економіки.

Величина $-(Q_s - Q_s')$ характеризує збільшення національного виробництва даного товару. Саме на таку кількість товару заміщується імпорт за рахунок національного виробництва. Видатки випуску кожної додаткової одиниці товару більші, ніж витрати на придбання імпортних товарів за умов вільної торгівлі.

Площа трикутника (b) являє собою *чисті збитки* від тарифу (*deadweight loss*), тобто втрату частини надлишку споживача, який не передається жодному з економічних агентів країни, що ввела митні тарифи. Національне виробництво

товарів, починаючи з Q_s -ї одиниці до Q_s' -ї одиниці, характеризується з більшими альтернативними видатками, ніж виготовлення аналогічних продуктів за кордоном.

Сектор (d) також є *чистими втратами* малої країни – скорочення добробуту внаслідок вимушеного скорочення споживання. Споживачі згодні були б сплатити за додаткову кількість товару ціну в інтервалі $P_w P_d$ для того, щоб задовольнити свій попит, не скорочуючи його. Однак тариф не дає цього зробити і тому внутрішнє споживання скорочується.

Це так званий *споживчий ефект (consumption effect)*, за яким стоїть втрата частини споживацького надлишку, оскільки споживачі не можуть купувати одиниці товару від Q_d до Q_d' за ціною P_d . За кожну одиницю товару на відріжку $Q_d Q_d'$ споживачі змушені сплачувати ціну, яка визначається висотою кривої попиту D , що перевищує фактичну вартість ввозу товару в країну (представлену висотою кривої пропозиції імпортного товару).

Принцип ефективності вимагає, щоб кожний товар споживався лише до того часу, доки гранична корисність від останньої спожитої одиниці товару не зрівняється з граничними видатками її виробництва.

Тариф на продукт якоїсь галузі виступає захистом не тільки по відношенню до фірм цієї галузі, але і до галузей, що постачають сировину і матеріали. Для того щоб, об'єктивно оцінювати рівень цього захисту, необхідно пам'ятати, що різні виробництва можуть бути технологічно взаємозв'язані. Це означає, що захищаючи митним тарифом одну галузь, держава одночасно захищає і зв'язані з нею галузі виробництва. Тому *фактичний рівень митного захисту*, який використовує та чи інша галузь, може відрізнитися від того *номінального тарифу*, що обкладається конкуруючий імпорт.

Фактичний рівень захисного тарифу в галузі – величина (у відсотках) на яку зростає створена в цій галузі додана вартість в результаті функціонування всієї тарифної системи.

Якщо кінцева продукція захищена більш високим митом, ніж проміжна продукція, то фактичний рівень тарифу перебільшить його номінальний рівень.

Фактичний рівень митного захисту розраховується за формулою:

$$T_c = \frac{T_n - \alpha \times T_{im}}{1 - \alpha}, \quad \text{де}$$

T_n – номінальний рівень мита на імпорт кінцевого продукту;

T_{im} – номінальний рівень мита на компоненти матеріальних витрат;

α – частка вартості імпортних компонентів матеріальних витрат у ціні кінцевого продукту за відсутністю митного тарифу.

Обмінний курс може впливати на результати встановлення тарифу: якщо підвищення тарифу супроводжується підвищенням обмінного курсу, то фактичний тариф збільшується в меншій ступені.

Якщо, наприклад, внаслідок введення 10% -го тарифу на імпорт вітчизняна валюта подорожчає, то внутрішні ціни імпортних товарів

зростуть не на 10%, а на 7%. Це значить, що чисті втрати суспільства від тарифу на імпорт складуть близько 70% від площі (b) і (d).

Чим менша доля товарів, що підлягають обкладенню тарифом, в загальному обсязі імпорту, тим менше буде відповідна зміна валютного курсу.

Альтернативним способом вирішення проблеми захисту оборонних, «молодих» та інших галузей, яким необхідна підтримка держави, є *пряма субсидія виробникам* в цих галузях (або дотація – зменшення оподаткування пропорційно зростанню обсягу вітчизняного виробництва).

Виробнича субсидія – пряме фінансування державою національних виробників.

Введення *імпортової субсидії* веде до зміщення кривої попиту вниз паралельно самій собі доти, доки вона не перетне лінії світової ціни, причому цей перетин характеризується тією ж кількістю товару, яку національні виробники готові поставити на внутрішній ринок за умови введення еквівалентного тарифу або квоти.

Таким чином, імпортна субсидія *поліпшує становище національних виробників* у тому ступені та формі, як це досягається за допомогою імпортного мита.

Перевага виробничої субсидії перед тарифом полягає в тому, що вона, з одного боку, стимулює зростання вітчизняного виробництва з величини S_0 до S_1 , (як і тариф), але, з іншого боку, не приводить до абсолютного зменшення споживання, так як не підіймає ціни вище світових (рис 4.4)

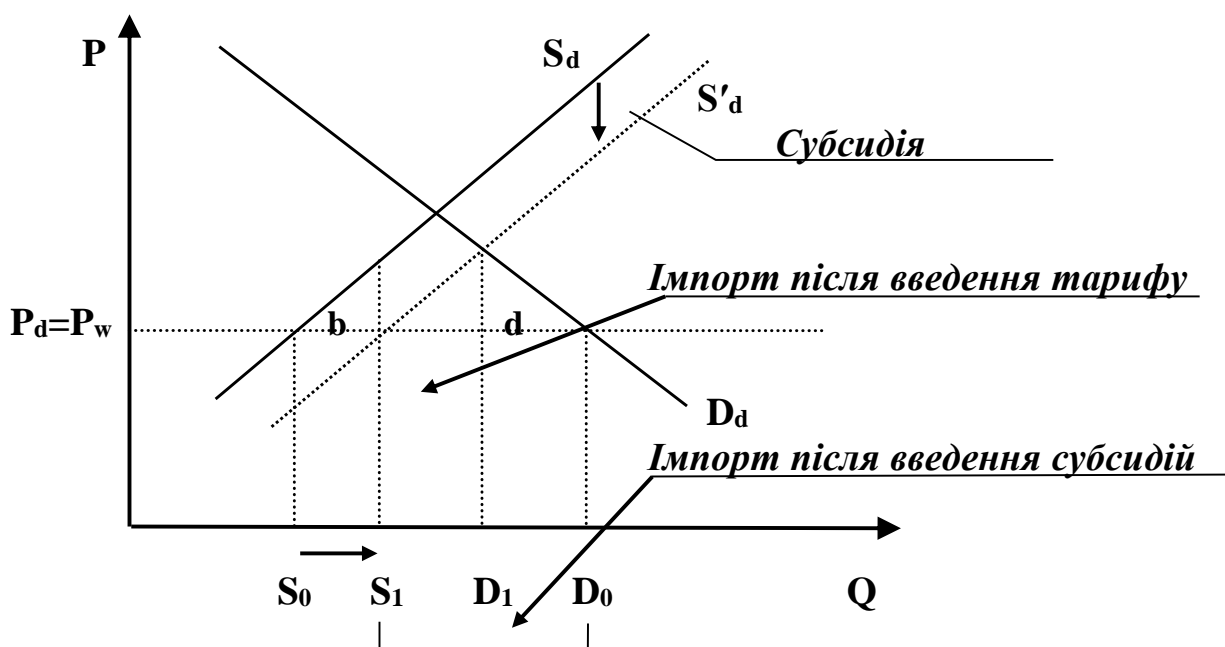

Рис. 4.4. Введення субсидії національним виробникам

При субсидії виробникам рівень внутрішньої ціни близький до світового рівня P_w і тому фактичний обсяг споживання складає D_0 , тоді як при тарифі він скорочується до величини D_1 .

$S S'$ – розширення національного виробництва;

$S_0 S_1$ – зростання обсягів національного виробництва;

$S_1 D_1$ – імпорт після введення тарифу;

$S_1 D_0$ – імпорт після введення субсидій.

Абсолютні втрати добробуту в випадку використання виробничих субсидій зменшуються на величину площі (d), так як величина імпорту більша, ніж після введення тарифу (величина попиту не змінилася).

Втрати добробуту в розмірі області (b) зберігаються, так як розширення вітчизняного виробництва в конкуруючих з імпортом галузях пов'язано з додатковими витратами.

З точки зору *національного добробуту* субсидії виробникам більш привабливі, ніж митні тарифи та квоти. Якщо споживачі є платниками податків, надходження від яких використовуються у формі субсидій, то її величина однозначно менша, ніж втрачена частина надлишку споживача внаслідок застосування імпортного мита чи квот.

Демпінг зазвичай використовується в період циклічного спаду в економіці, коли галузь не може реалізувати усю створену продукцію на внутрішньому ринку. Тоді вона «скидає» частку надлишкової продукції за кордон за більш низьким цінам, щоб стабілізувати своє положення ціною підриву виробництва у свого торговельного партнера. Демпінг виступає як тимчасове явище. Іноді період дії демпінгу може подовжуватись за рахунок експортних субсидій національним виробникам. Якщо б ці міри мали постійний характер та імпортери постійно знижували б ціни, то національні споживачі були б у вигаді. Негативний характер демпінгу та експортних субсидій пов'язаний саме з їх тимчасовим характером. До тих пір, доки ціни на товари, що субсидуються, знижуються, національні виробники скорочують виробництво. Коли ж експортні субсидії і демпінг зникають, національним виробникам знову необхідно нарощувати виробництво.

Питання для самоконтролю

1. Які основні аспекти та фактори впливають на моделювання зовнішньоторговельної політики країни?

2. Які методи та інструменти використовуються для математичного та економічного моделювання ефективності зовнішньоторговельних стратегій?

3. Як моделі можуть бути застосовані для аналізу взаємодії різних суб'єктів у зовнішньоторговельних відносинах та прогнозування їх впливу?

4. Як використання стохастичних моделей сприяє врахуванню невизначеності та ризиків при прийнятті рішень в зовнішньоторговельній політиці?

5. Яким чином можуть емпіричні методи моделювання допомогти у вивченні взаємодії економічних та політичних факторів у зовнішньоторговельній політиці?

6. Які основні виклики та перспективи існують у сучасному моделюванні зовнішньоторговельної політики, враховуючи глобалізацію та зміну економічних умов?

7. Як впровадження інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, може поліпшити точність та прогностичні здібності моделей зовнішньоторговельної політики?

8. Як розвиток мультимодельних підходів може сприяти комплексному аналізу різних аспектів зовнішньоторговельної стратегії та їх взаємодії?

9. Як врахування соціально-економічних та екологічних аспектів у моделях зовнішньоторговельної політики може сприяти сталому розвитку?

10. Які висновки можна зробити на основі аналізу різних модельних підходів до зовнішньоторговельної політики та їх впливу на економічний розвиток країни?

Варіаційні тестові завдання

1. Які основні елементи враховуються при математичному моделюванні ефективності зовнішньоторговельних стратегій країни?

- а) Тільки обсяг торгівлі
- б) Тільки вартість експорту
- в) Тарифи та мита
- г) Обсяг торгівлі та тарифи

2. Які переваги стохастичних моделей у зовнішньоторговельному аналізі?

- а) Врахування невизначеності та ризиків
- б) Прогнозування тільки експорту
- в) Моделювання тільки тарифів
- г) Розрахунок обсягів торгівлі

3. Як можуть емпіричні методи впливати на розвиток зовнішньоторговельних стратегій?

- а) Аналіз ефективності алгоритмів моделювання
- б) Вивчення взаємодії економічних та політичних факторів
- в) Тільки розрахунок тарифів
- г) Прогнозування обсягів експорту

4. Які чинники важливі для розгляду в мультимодельних підходах до зовнішньоторговельної політики?

- а) Тільки економічні аспекти
- б) Взаємодія різних суб'єктів
- в) Тільки обсяг торгівлі
- г) Моделювання тільки експорту

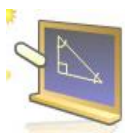
5. Як штучний інтелект може поліпшити моделювання зовнішньоторговельної політики?

- а) Збільшення обсягу торгівлі
- б) Тільки аналіз тарифів
- в) Підвищення точності та прогностичних можливостей моделей
- г) Врахування тільки внутрішніх факторів.

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Роль та важливість моделювання зовнішньоторговельної політики в економіці країни: аналіз основних аспектів.
2. Методи та підходи до математичного моделювання ефективності зовнішньоторговельних стратегій національних економік.
3. Використання моделей у зовнішньоторговельному моделюванні: переваги та можливості.
4. Застосування стохастичних моделей до аналізу та прогнозування невизначеності в зовнішньоторговельних відносинах.
5. Вплив емпіричних методів на розвиток зовнішньоторговельних стратегій та політики.
6. Мультимодельні підходи до зовнішньоторговельного аналізу: інтеграція різних аспектів та їхніх взаємодій.
7. Штучний інтелект у моделюванні зовнішньоторговельної політики: застосування, виклики та перспективи.
8. Вплив митного тарифу на обсяги торгівлі та конкурентоспроможність країни: кейс-стаді вибраної країни.
9. Аналіз інструментів митного регулювання в контексті зовнішньоторговельної політики: тарифи, квоти, субсидії.
10. Порівняльний аналіз зовнішньоторговельних стратегій країн з різним рівнем розвитку: вплив на економічні показники.

Практичний контролінг

1. Припустімо, що в умовах вільної торгівлі ціна на пшеницю на внутрішньому ринку становить 250 дол. США за 1 тонну, з яких 150 дол. США припадають на матеріальні витрати, такі як насіння, добрива та обробка, а решта 100 дол. США є доданою вартістю, сформованою під час виробництва пшениці. З метою захисту внутрішнього ринку країна вводить тариф, відповідно до якого ставки мита на різні товари неоднакові. Імпорт пшениці обкладається митом у розмірі 15%, а ставка мита на імпорт компонентів матеріальних витрат для виробництва пшениці складає 8%.

Який буде фактичний ступінь захисту виробників пшениці?

2. *Проаналізувати вплив тарифів на імпорт.* Оберіть конкретний товару (на вибір) та розгляньте його імпорт (ставка тарифу) та вартість товару в країну без тарифів. Введіть тариф (оцініть вартість товару з урахуванням ставки тарифу на внутрішньому ринку) на цей товар і зробіть висновки, як це вплине на обсяг імпорту, ціни та споживання в країні.

3. *Моделювання тарифної війни.* Розгляньте сценарій, де дві країни вводять мита одна на одну відповідно. Дослідить, як це може призвести до тарифної війни та які можуть бути наслідки для міжнародної торгівлі.

4. *Соціальні наслідки митної політики* Проаналізуйте вплив введення мит на рівень зайнятості та доходи різних соціальних груп в країні. Оцініть, які соціальні заходи можуть бути прийняті для компенсації можливих негативних наслідків.

Тема 5. Моделі нетарифних обмежень зовнішньоторгової політики

Ключові поняття і терміни теми

Нетарифні бар'єри, квотування (контингентування), імпортна квота, експортне мито, ліцензія, добровільні експортні обмеження, лібералізація торгівлі, протекціонізм.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Нетарифні обмеження зовнішньоторговельних відносин (міжнародної торгівлі) включають різноманітні заходи та правила, які обмежують обсяги, види, час або інші аспекти міжнародної торгівлі, але не є прямими митними або квотними обмеженнями. Такі обмеження можуть стосуватися як товарів, так і послуг.

З усіх видів нетарифних обмежень найбільше розповсюдження одержали *квоти на імпорт та експорт*.

Тариф на імпорт не обмежує кількості імпортих товарів безпосередньо імпортер може ввозити любий обсяг продукції, якщо він сплатить *мито*. Навпаки, *імпортна квота* обмежує обсяг імпорту певною кількістю товару. Держава видає обмежену кількість ліцензій, що дозволяють ввіз товарів, і забороняє неліцензований імпорт.

Квотування (контингентування) – обмеження у кількісному або вартісному виразі обсягу продукції, що дозволено до ввозу в країну (імпортна квота) або вивозу із країни (експортна квота) за певний період. Квотування зовнішньої торгівлі здійснюється шляхом ліцензування, коли держава видає ліцензії на імпорт чи експорт обмеженого обсягу продукції.

Механізм дії квот подібний до механізму тарифу:

внутрішні ціни підіймаються вище світових,
пропозиція імпортованих товарів обмежується.

В умовах вільної конкуренції наслідки квотування аналогічні тарифу на імпорту (рис 5.1).

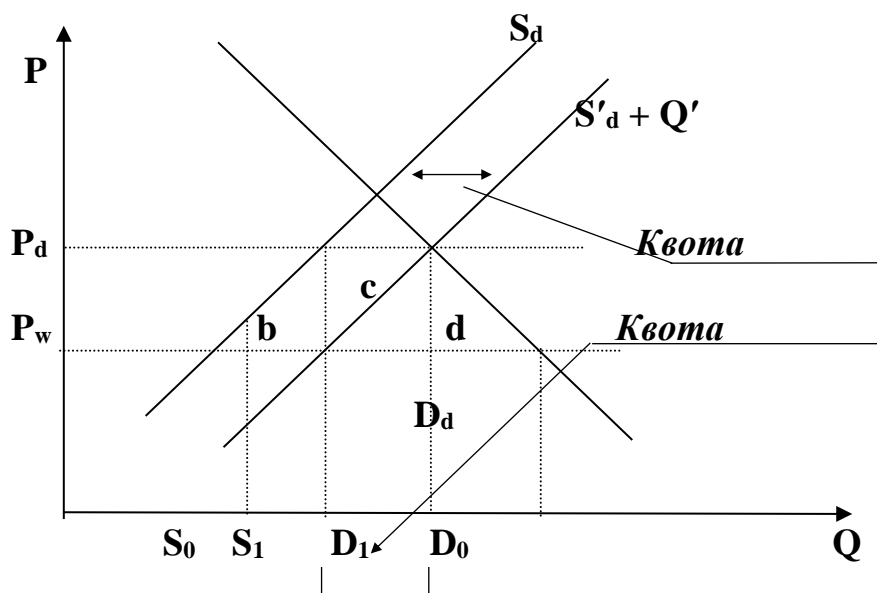

Рис. 5.1. Введення імпортової квоти

На відміну від митного тарифу, який впливає на кількість імпорту через збільшення ціни, імпортна квота, фіксуючи кількість товару, поставленого з-за кордону на національний ринок, веде до зміни ціни. Іншими словами, імпортна квота викликає зростання ціни доти, доки кількість товару, поставленого національними та закордонними виробниками (останніми в межах квоти), не зрівняється з кількістю, на яку реально пред'являють попит споживачі даної країни.

Внаслідок застосування *імпортової квоти* споживачі втрачають частину надлишку, величина якої дорівнює $(a + b + c + d)$. Економічне тлумачення кожної частки $(a + b + c + d)$ аналогічне тому, що й при аналізі економічних наслідків застосування митних тарифів.

В результаті введення квоти $P_d > P_w$:
 пропозиція обмежується розміром $S + Q$;
 імпорту дорівнює $S + Q - S = Q$.

Площа (a) – (виробники виграють) визначає величину трансферу частини надлишку споживача до національних виробників завдяки збільшенню кількості товарів, що поставляються на внутрішній ринок. Це – *ефект перерозподілу*, який реалізується внаслідок застосування імпортової квоти.

Трикутник (b) характеризує збільшення національного виробництва товару і є *виробничим ефектом*: кількість товару національного походження зростає на

ринку з S_0 до S_1 . Його площа визначає *чисті втрати суспільства* внаслідок запровадження квотних обмежень.

Трикутник (d) характеризує *споживчий ефект*, який виявляється у скорочення споживання даного товару з D_0 до D_1 . Площа трикутника (d) визначає *чисті втрати суспільства* внаслідок використання імпортової квоти.

Якщо втрати (b) зумовлені зменшенням ефективності національного виробництва, то втрати (d) – зменшенням ефективності споживання, тому *чисті втрати суспільства* складають $(b + d)$.

Площа прямокутника (c) визначає потенційний дохід від використання квоти, якщо держава продає ліцензії, або додатковий виграш імпортерів, якщо вони отримують ліцензії безкоштовно. Область (c) не компенсує втрати споживачів.

Чисті втрати добробуту при квотуванні будуть вище, ніж при тарифі на імпорт, якщо:

квота встановлює монопольну владу національного виробника або фірми – імпортера;

імпортні ліцензії розміщуються неефективно.

Механізм експортних тарифів, або мита на експорт, відображає імпортний тариф дзеркально. Впровадження експортного тарифу може бути обґрунтованим у випадку, коли ціна на конкретну продукцію контролюється адміністративно державою та штучно утримується на рівні нижче світового за допомогою субсидій виробникам. У такому випадку обмеження експорту розглядається державою як необхідний захід для забезпечення достатньої пропозиції на внутрішньому ринку та уникнення надмірного експорту субсидованого продукту. (рис 5.2).

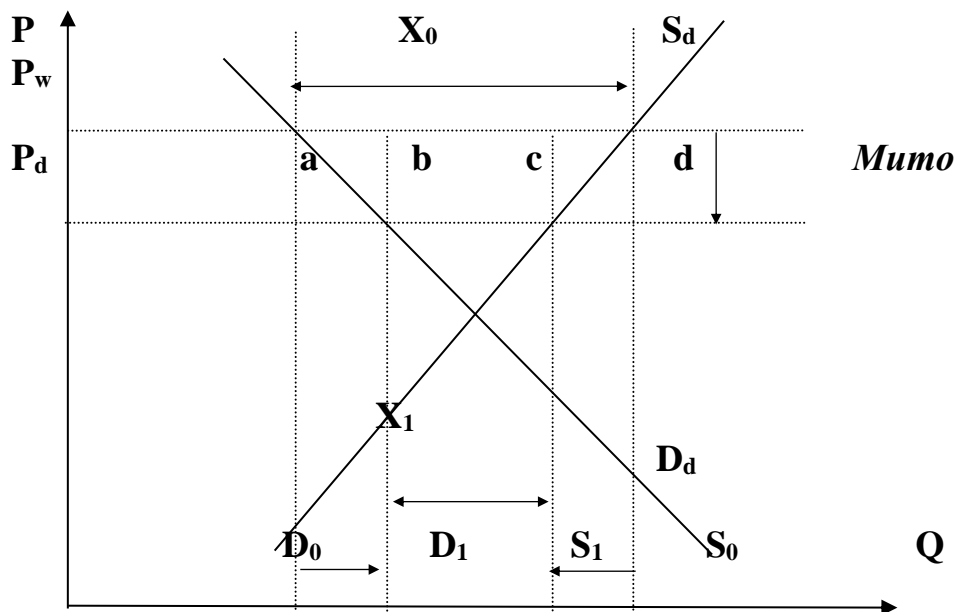

Рис. 5.2. Введення експортного мита

При експортному тарифі внутрішня ціна P_d опиняється нижче світової P_w . В цих умовах внутрішнє споживання зростає з величини D_0 до D_1 , внутрішнє виробництво скорочується з S_0 до S_1 , а експорт скорочується з X_0 до X_1 .

Втрати *національних виробників* від встановлення експортного тарифу визначаються площею $(a + b + c + d)$.

Виграш *споживачів* від зниження цін та розширення споживання складає площу (a) .

Доходи *держави* від експортного тарифу представлені площею (c) .

Чисті втрати *суспільства*, які не компенсуються нічийим виграшем, складають площі $(b + d)$

Таким чином, експортний тариф є «дзеркальним» відображенням імпортного тарифу з різницею у тому що, основні втрати несуть не споживачі, а *виробники*.

Добровільні експортні обмеження виступають як різновид експортної квоти, яку вводить іноземна держава, «добровільно» обмежуючи обсяги свого експорту в деякі держави. Добровільність має умовний характер, так як *експортер* йде на обмеження експорту для того, щоб запобігти більш серйозних заходів торгової політики з боку своїх партнерів (політичного тиску країни-імпортера, або під впливом загроз використати більш жорсткі протекціоністські міри). Вони менш впливають на споживачів, бо ціна не змінюється.

Питання для самоконтролю

1. Які вимоги стосуються стандартів та сертифікації для імпортованих товарів у вашій країні?
2. Як ці вимоги впливають на іноземних виробників та місцевих споживачів?
3. Як країна регулює санітарні та фітосанітарні стандарти для імпортованих товарів?
4. Як нетарифні обмеження можуть впливати на глобальну торгівлю та виробників?
5. Які механізми використовуються для виявлення та запобігання демпінгові в ціні товарів?
6. Які можуть бути наслідки введення антидемпінгових заходів на міжнародну торгівлю?
7. Які екологічні стандарти існують для імпортованих товарів?
8. Як розподіляються ліцензії для імпорту квотованих товарів?
9. Які можливі наслідки введення квот на обсяги імпорту?
10. Як країна контролює переміщення товарів для запобігання контрабанді?

Варіаційні тестові завдання

1. Що охоплює концепція нетарифного регулювання в зовнішньоторговельній політиці?

- а) тільки мита та квоти
- б) обмеження стосовно якості товарів
- в) заходи для контролю над обсягами імпорту та експорту
- с) лише екологічні стандарти

2. Які можуть бути приклади нетарифних обмежень?

- а) вимоги до сертифікації та стандартів
- б) тільки мита
- в) кількісні обмеження на імпорт
- г) обмеження тільки для місцевих виробників

3. Яке завдання виконують санітарні та фітосанітарні заходи?

- а) зменшення конкуренції на внутрішньому ринку
- б) захист від небезпечної хвороби та шкідників
- в) зниження податкового тиску на компанії
- с) сприяння імпорту

4. Що можуть включати в себе антидемпінгові заходи?

- а) зниження ставок мит на імпорт
- б) заходи для запобігання продажу товарів нижче їхньої вартості
- в) сприяння експорту
- г) лише мита на ввіз

5. Які ефекти може мати введення екологічних обмежень на імпорт?

- а) збільшення конкурентоспроможності місцевих виробників
- б) збільшення ринкової доступності товарів
- в) зменшення негативного впливу на навколишнє середовище
- с) збільшення обсягів імпорту

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Нетарифне регулювання як інструмент забезпечення якості та безпеки імпортованих товарів.

2. Вплив нетарифних обмежень на розвиток та конкурентоспроможність національних виробників.

3. Екологічні аспекти нетарифного регулювання в міжнародній торгівлі: виклики та можливості.

4. Антидемпінгові заходи як засіб захисту вітчизняних ринків в умовах глобалізації.

5. Роль санітарних та фітосанітарних стандартів у формуванні нетарифних бар'єрів для імпорту.

6. Ліцензії та квоти як інструмент контролю за обсягами зовнішньоторговельних операцій.

7. Взаємозв'язок між нетарифним регулюванням та глобальними економічними тенденціями.

8. Способи врегулювання нетарифних обмежень для підтримки інновацій та розвитку виробництва.

9. Актуальні виклики та проблеми нетарифного регулювання в контексті сучасних міжнародних відносин.

10. Перспективи вдосконалення системи нетарифного регулювання в умовах постпандемійної економічної реабілітації.

Практичний контролінг

1. Розгляньте ситуацію, де країна А ввела антидемпінгові мита на імпорту товарів з країни В (оберіть країни самостійно). Як це може вплинути на ціни, обсяги торгівлі та конкуренцію між цими країнами?

2. Дослідите ситуацію, коли країна встановлює екологічні обмеження для імпорту. Як це може вплинути на вибір товарів для експорту та як компанії можуть пристосовуватися до таких вимог?

3. Оберіть конкретний вид товару (наприклад, харчовий продукт) і вивчіть санітарні та фітосанітарні заходи, які застосовуються до цього товару. Проаналізуйте, як ці заходи можуть впливати на міжнародну торгівлю цим товаром.

4. Проаналізуйте ситуацію, коли країна встановлює екологічні обмеження для імпорту. Як це може вплинути на вибір товарів для експорту та як компанії можуть пристосовуватися до таких вимог?

Тема 6. Модель платіжного балансу

Ключові поняття і терміни теми

Платіжний баланс, резидент, економічна угода, товарний експорт, товарний імпорту, абсорбція, рахунок поточних операцій (поточний рахунок), торговий баланс, рахунок руху капіталу, чисті доходи від інвестицій, чисті трансферти, чисті закордонні активи, притік капіталу, відтік капіталу, офіційні резерви, дефіцит і позитивне сальдо (пасив і актив) платіжного балансу, криза платіжного балансу, корегування платіжного балансу.

Методичні рекомендації до вивчення теми

За методологією Міжнародного валютного фонду **платіжний баланс** – це систематизований перелік всіх економічних операцій, здійснених за визначений відрізок часу між резидентами даної країни і нерезидентами, інакше кажучи, резидентами всіх інших країн світу.

Платіжний баланс – це співвідношення суми платежів, здійснених даною країною за кордоном, і внесків отриманих нею з-за границі, за певний період часу.

Виділяють:

платіжний баланс за визначений період (рік, квартал, місяць), що дозволяє знайти зміни в міжнародних економічних відносинах країни, стан і розвиток її економіки;

платіжний баланс на визначену дату.

Платіжний баланс активний, якщо валютні внески перевищують платежі, і пасивний, якщо платежі перевищують внески.

Платіжний баланс відображує не індивідуальні, а сукупні угоди між даною країною та іншими державами.

Будь-яка угода має дві сторони і тому в платіжному балансі реалізується принцип *подвійного запису*. Основними статтями платіжного балансу є дебет та кредит.

Кредит – відтік вартостей, за яким повинен відбуватися їх компенсуючий притік іноземної валюти в дану країну. В кредиті відбивається відтік цінностей з країни, за який потім її резиденти одержують платежі в іноземній валюті (ці угоди записуються зі знаком «+»).

Дебет – притік вартості до країни, за який її резиденти повинні потім сплатити, тобто витратити іноземну валюту (ці угоди записуються зі знаком «-»).

Загальна сума кредиту повинна дорівнювати загальній сумі дебету платіжного балансу. При цьому всередині платіжного балансу можуть бути виділені складові.

Всі угоди між даною країною та іншим світом включають до себе поточні операції та операції з капіталом. Відповідно платіжний баланс включає в себе три складові:

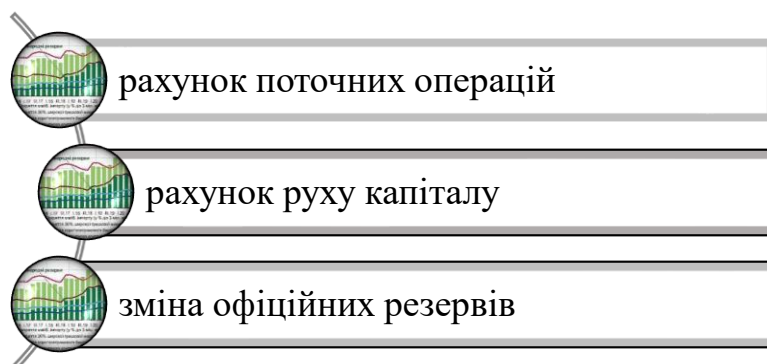

Рис. 6.1. Складові платіжного балансу

Таблиця 6.1 - Структура платіжного балансу

<i>I. Рахунок поточних операцій</i>	
1. Товарний експорт.	2. Товарний імпорт.
Сальдо баланса зовнішньої торгівлі (торговий баланс)	
3. Експорт послуг (доходи від іноземного туризму та ін., виключаючи кредитні послуги).	4. Імпорт послуг (платежі за туризм за кордоном та ін., виключаючи кредитні послуги).
5. Чисті доходи від інвестицій (чисті доходи від кредитних послуг).	
6. Чисті трансферти.	
Сальдо баланса по поточним операціям	
<i>II. Рахунок руху капітала</i>	
7. Притік капіталу.	8. Відтік капіталу.
Сальдо балансу руху капіталу	
Сальдо баланса по поточним операціям і балансу руху капітала	
<i>III. Зміна офіційних резервів</i>	

Експорт та імпорт послуг включає усі види послуг, крім кредитних.

Чисті доходи від інвестицій утворюються в результаті експортно- та імпортоподібних операцій. Ці доходи виступають чистими доходами від кредитних послуг, так як вони пов'язані з експортом послуг вкладеного за кордоном національного капіталу. Якщо національний капітал, вкладений за кордоном, приносить більший обсяг процентів і дивідендів, ніж іноземний капітал, інвестований в даній країні, то чисті доходи від інвестицій будуть позитивними і навпаки.

Чисті трансферти включають перекази приватних і державних коштів в інші країни (пенсії, дарунки, грошові перекази за кордон або безвідплатна допомога іноземним державам).

Обліковувати *однобічні трансферти (подарунки)* технічно важко, так як неможливо зіставити два потоку цінностей, що взаємно погашаються (наприклад, коли медична допомога екпортується за кордон безоплатно). У цьому випадку у графі «дебет» зі знаком мінус з'являється спеціальна стрічка «однобічні трансферти»(або «подарунки»), так як подібні платежі виснажують запас іноземної валюти, що є.

У макроекономічних моделях *сальдо рахунку поточних операцій* відображують як різницю:

$$X - M = X_n = Y - (C + I + G)$$

Експорт Імпорт Чистий експорт Абсорбція

Абсорбція – це частка валового внутрішнього продукту, що реалізується вітчизняним домашнім господарствам, фірмам та уряду даної країни.

У *рахунку руху капіталу* відбиваються усі міжнародні угоди з активами: доходи від продажу акцій, облігацій, нерухомості іноземцям і витрати, що виникають з приводу купівлі активів за кордоном.

$$\begin{array}{l} \text{Баланс} \\ \text{руху} \\ \text{капіталів} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Надходження} \\ \text{від продажу} \\ \text{активів} \end{array} - \begin{array}{l} \text{Витрати на} \\ \text{купівлю активів} \\ \text{за кордоном} \end{array}$$

Продаж іноземних активів збільшує запаси іноземної валюти, а їх купівля зменшує їх. Тому баланс руху капіталу відображує чисті надходження іноземної валюти від усіх угод з активами.

Позитивне сальдо руху капіталу визначається як *чистий притік капіталу* у країну. І навпаки, *чистий відтік* (вивіз капіталу) виникає в результаті дефіциту рахунку руху капіталу, коли витрати на купівлю активів за кордоном перевищують доходи від їх продажу за кордон.

Офіційні резерви використовуються для збалансування платіжного балансу, якщо попереднього балансу не було досягнуто.

До офіційних резервів відносять: монетарне золото, іноземна валюта у вигляді депозитів, цінних паперів іноземних урядів, СДР, резервна позиція у МВФ. Розмір офіційних резервів може змінюватися для досягнення рівноваги платіжного балансу.

Складає платіжний баланс НБУ.

Для складання платіжного балансу в Україні обрано голландську (замкнену) систему збору інформації на основі банківських даних.

Якщо доходи країни від експорту товарів та послуг і поточні трансферти з-за кордону перевищують її витрати на імпорт товарів та послуг, то вона має *позитивне сальдо балансу поточних операцій*.

Коли країна має *позитивне сальдо балансу поточних операцій* (доходи країни від експорту перевищують її витрати на імпорт), то це веде до збільшення руху капіталу (супроводжується придбанням іноземних активів), що у свою чергу приводить до відтоку капіталу і до *негативного сальдо рахунку руху капіталу*.

Якщо країна витрачає на товари та послуги з-за кордону і поточні трансферти за кордон більше, ніж отримує у вигляді від продажу товарів та послуг за кордон, то вона має *дефіцит балансу поточних операцій*. Дефіцит балансу поточних операцій відбиває зростання заборгованості країни іншим країнам.

Коли країна має *негативне сальдо балансу поточних операцій* (витрати на ЗЕД перевищують надходження), то це веде до зменшення запасів іноземної валюти, що у свою чергу приводить до зменшення іноземних активів і за інших незмінних умов до *позитивного сальдо рахунку руху капіталу*.

Дефіцит балансу поточних операцій платіжного балансу може бути профінансований:

шляхом продажу частини активів іноземцям, тобто за рахунок вкладення іноземного капіталу в економіку даної країни у формі прямих або портфельних інвестицій;

за допомогою закордонних позик у іноземних банків, уряду або міжнародних організацій – ці угоди ведуть до скорочення *чистих закордонних активів*;

за рахунок скорочення офіційних валютних резервів.

Вичерпання кредиту та активів, на які є попит приводе до необхідності макроекономічного корегування поточного рахунку платіжного балансу.

Корегування припускає або збільшення доходів від експорту товарів та послуг за кордон, або скорочення витрат по імпорту, у тому числі і за допомогою зовнішньоторгових обмежень (введення тарифів на імпорт, імпорتنих квот).

У закритій економіці продукція, що вироблена, продається усередині країни, і усі витрати поділяються на споживання (С), інвестиції (І) та державні витрати (G).

У відкритій економіці частина продукції експортується, і отже, величина витрат нерезидентів на товари та послуги, що виготовлена усередині країни, повинна враховуватися при визначенні виробленої продукції. З іншого боку, сума внутрішніх витрат на споживання, інвестиції та державні витрати включає і витрати на товари та послуги, які вироблені за кордоном, тобто витрати на імпорт. Для оцінки продукції, що виготовлена усередині країни, витрати на імпорт треба відняти.

Якщо визначити баланс поточних операцій (X_n) як різницю між експортом (X) та імпортом (I), то основну тотожність національних рахунків можна надати наступним чином:

$$Y = C + I + G + X_n, \text{ де} \quad (6.1)$$

$$X_n = X - I$$

Основна тотожність національних рахунків показує, чому чистий експорт є важливішим показником стану економіки. Якщо права частина тотожності уявляє собою сукупні витрати на продукцію, що виготовлена усередині країни, то зміни у чистому експорті можуть покликати за собою зміни у сукупному випуску та зайнятості.

$$X_n = Y - (C + I + G) \quad (6.2)$$

Якщо величина випуску перевищує внутрішні витрати, країна експортує різницю: величина чистого експорту є позитивною.

Якщо величина випуску знижується так, що вона не покриває внутрішніх витрат, країна імпортує різницю: величина чистого експорту є негативною.

Взаємозалежність поточного рахунку і рахунку руху капіталу може бути представлена алгебраїчними діями з основної макроекономічної тотожності:

$$Y = C + I + G + X_n \quad (6.3)$$

Віднімаючи, з обох частин рівняння $(C + G)$, отримуємо:

$$\begin{aligned} Y - (C + G) &= C + I + G + X_n - (C + G) & (6.4) \\ \underbrace{Y - C - G}_{S_n} &= I + X_n \\ S_n &= I + X_n, \text{ де} \end{aligned}$$

S_n – національні заощадження.

$$I - S_n = -X_n$$

Дана форма запису основної тотожності національних рахунків показує зв'язок між міжнародними потоками коштів, призначених для накопичення капіталу $(I - S_n)$, і міжнародними потоками товарів та послуг (X_n) .

Величина $(I - S_n)$ уявляє собою надлишок внутрішніх інвестицій над внутрішніми заощадженнями і характеризує *сальдо рахунку руху капіталу*. Рахунок руху капіталу фіксує, яким чином формується сума, що отримується з-за кордону у обмін на вітчизняний чистий експорт (включаючи чистий виторг від використання вітчизняних факторів виробництва). Тому величина (X_n) відображує *сальдо рахунку поточних операцій*.

З основної макроекономічної тотожності випливає, що рахунок руху капіталу і поточний рахунок платіжного балансу урівноважують один одного, тобто

$$\underbrace{X - I}_{\text{зовнішній баланс}} = X_n = - \underbrace{(I - S_n)}_{\text{внутрішній баланс}} = \underbrace{S_n - I}$$

зовнішній баланс *внутрішній баланс*

Це означає, що дефіцит платіжного балансу за поточними операціями фінансується в основному чистим припливом капіталу за рахунок руху капіталу:

$$\left\{ \begin{aligned} X_n < 0 &\iff X - I < 0 \iff X < I \\ I - S_n > 0 &\iff I > S_n \iff \text{приплив капіталу з-за кордону (боржники)} \end{aligned} \right.$$

Якщо інвестиції перевищують національні заощадження $(I > S_n)$, то надлишок інвестицій повинен фінансуватися з-за кордону, за рахунок іноземних позик. Ці позики дозволяють країні імпортувати товарів та послуг більше, ніж

експортувати ($I > X$), тобто чистий експорт є негативною величиною ($X_n < 0$). Країна виступає як **боржник**.

$$\left\{ \begin{array}{l} X_n > 0 \implies X - I > 0 \implies X > I \\ I - S_n < 0 \implies I < S_n \implies \text{відтік капіталу за кордон (кредитори)} \end{array} \right.$$

Якщо національні заощадження перевищують інвестиції ($S_n > I$), то надлишок національних заощаджень використовують для кредитування зарубіжних партнерів. Їм потрібні ці кредити, оскільки експорт товарів та послуг з даної країни перевищує імпорт ($X > I$), тобто чистий експорт є позитивною величиною ($X_n > 0$). Країна виступає як кредитор.

Отже, активне сальдо поточного рахунку супроводжується чистим відтоком капіталу, бо надлишкові засоби поточного рахунку будуть використані для купівлі нерухомості за кордоном або надання позик іншим країнам.

Для того, щоб надходження від усіх угод балансували сукупні витрати, необхідно, щоб дефіцит поточного рахунку відповідав позитивному сальдо рахунку руху капіталу, або навпаки – дефіцит рахунку руху капіталу повинний відповідати активному сальдо поточного балансу.

Дефіцит *платіжного балансу* може бути профінансований за рахунок скорочення *офіційних резервів* Центрального Банку, при цьому пропозиція *іноземної валюти* збільшується (ця операція є експортоподібною та враховується зі знаком «+», однак, запаси іноземної валюти у Центральному Банку знижуються), пропозиція *національної валюти* на внутрішньому ринку відносно зменшується, а її *обмінний курс* відносно підвищується, що стримує впливає на національну економіку.

Навпаки, активне сальдо *платіжного балансу* супроводжується зростанням *офіційних валютних резервів* Центрального Банку, при цьому пропозиція *іноземної валюти* скорочується (ця операція є імпортоподібною та враховується зі знаком («-»)), пропозиція *національної валюти* на внутрішньому ринку відносно підвищується, а її *обмінний курс* відносно знижується, що стимулює впливає на національну економіку.

Загальне правило: в умовах нормально зростаючої економіки та розширення зовнішньоекономічних відносин, валюта країни, що використовується у якості засобів міжнародних розрахунків, повинна мати дефіцит балансу поточних операцій або «дефіцит без сліз», бо країна ключової валюти може дозволити собі впродовж деякого часу не проводити макроекономічного корегування.

Криза платіжного балансу (довгоіснуючий накопичений дефіцит платіжного балансу) виникає коли, країна довгий час відклала врегулювання дефіциту по поточним операціям та вичерпала свої офіційні валютні резерви.

Можливості кредитування за кордоном вичерпані, бо порушений графік обслуговування зовнішнього боргу та країна не може його погасити.

Існують різні підходи до вирівнювання платіжного балансу.

Класична традиція визнає незалежність доходу від чинників сукупного попиту. Головним у вирівнюванні платіжного балансу визнаються цінові механізми. Навпаки, ефективність цінового чинника заперечується *кейнсіанською традицією*, де інструментальним чинником вирівнювання платіжного балансу стають зміни доходу.

Питання для самоконтролю

1. Які фактори можуть призводити до дисбалансу в платіжному балансі країни?
2. Які інструменти використовуються для коригування позитивного або негативного сальдо платіжного балансу?
3. Як валютна політика впливає на формування платіжного балансу?
4. Які стратегії використовуються для зменшення дефіциту платіжного балансу?
5. Як центральні банки можуть втручатися у валютний ринок для регулювання платіжного балансу?
6. Які ризики пов'язані з довгостроковим позитивним або негативним сальдо платіжного балансу?
7. Як впливає політика торгівлі на платіжний баланс країни?
8. Які виклики виникають при регулюванні платіжного балансу в умовах глобалізації?
9. Як зміни в рівні інвестицій можуть впливати на платіжний баланс?
10. Яким чином міжнародні кредити можуть бути використані для коригування платіжного балансу?

Варіаційні тестові завдання

1. Що включає в себе платіжний баланс країни?
 - а) тільки експорт товарів
 - б) сума всіх платежів у внутрішньому бюджеті
 - в) різниця між експортом та імпортом товарів і послуг, а також інші фінансові транзакції
2. Які фактори можуть спричинити дефіцит у платіжному балансі?
 - а) збільшення експорту
 - б) зменшення інвестицій
 - в) збільшення імпорту

3. Які інструменти можуть бути використані для регулювання позитивного сальдо платіжного балансу?

- а) Збільшення валютного резерву
- б) Зниження відсоткових ставок
- в) Зменшення експорту

4. Як впливає дефіцит у платіжному балансі на валютний курс країни?

- а) призводить до збільшення вартості валюти
- б) призводить до збільшення кількості експорту
- в) призводить до девальвації валюти

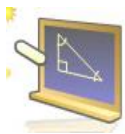
5. Яким чином зовнішньоторговельний баланс впливає на економіку країни?

- а) не має впливу
- б) визначає рівень інфляції
- в) впливає на зовнішню конкурентоспроможність та може викликати зміни в зайнятості

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Структура та компоненти платіжного балансу: аналіз основних категорій.
2. Дослідження основних складових платіжного балансу та їх роль у визначенні економічної ситуації країни.
3. Причини та наслідки дефіциту платіжного балансу.
4. Інструменти регулювання платіжного балансу.
5. Валютний ринок та його вплив на платіжний баланс.
6. Міжнародна торгівля та платіжний баланс: взаємозв'язок та виклики.
7. Роль центрального банку у регулюванні платіжного балансу.

Практичний контроль

1. Проведіть аналіз платіжного балансу країни (за вибором) за останні два роки. Визначте основні фактори, які впливають на баланс торгівлі та послуг, а також рівень інвестицій та фінансові транзакції. Запропонуйте можливі заходи для коригування негативного сальдо.
2. Розробіть стратегію монетарного регулювання для збалансування платіжного балансу у сучасних умовах глобалізації. Обґрунтуйте ваш підхід, враховуючи вплив зовнішньоторговельних операцій та валютних коливань.
3. Розгляньте взаємозв'язок між зовнішньою заборгованістю та платіжним балансом. Оцініть наслідки зростання зовнішньої боргової відповідальності для платіжного балансу та визначте можливі шляхи управління цим впливом.

Тема 7. Моделювання валютного курсу

Ключові поняття і терміни теми

Валютний ринок, попит та пропозиція валюти, номінальний валютний курс (обмінний курс), ефективний номінальний валютний курс, фіксований валютний курс, гнучкий валютний курс, керовані валютні курси, плаваючі валютні курси, золотий стандарт, подорожчання і знецінювання валюти, девальвація, ревальвація, валютна інтервенція, реальний валютний курс, ефективний реальний валютний курс, паритет купівельної спроможності, рівноважний реальний валютний курс, «якір» номінальний, валютний контроль.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Валютний ринок – це особливий ринок, на якому здійснюються валютні угоди, тобто обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни за певним номінальним валютним курсом.

В міжнародній торгівлі використовуються різні національні валюти, які в певних співвідношеннях обмінюються одна на одну на валютних ринках.

Номінальний валютний (обмінний) курс – відносна ціна валют двох країн, тобто ціна однієї валюти в одиницях іншої. Визначення «обмінний курс» використовується для позначення номінального валютного курсу.

Виділяють режими валютних курсів:

гнучкий (плаваючий) валютний курс – обмінний курс встановлюється в результаті вільних коливань попиту і пропозиції як рівноважна ціна валюти на валютному ринку. Гнучкий валютний курс може викликати коливання експорту і імпорту і платіжного балансу.

Наприклад. Якщо пропозиція фунтів стерлінгів збільшується з 250 до 200 млрд., то обмінний курс знижується з 1,18 дол. за 1 фунт стерлінгів до 1 дол за 1 ф. ст. При зниженні курсу фунту стерлінгів англійські товари відносно дешевшають для іноземців і їх придбання буде зростати. Зростаючий експорт з Англії підвищує попит на фунти стерлінгів – рівновага на валютному ринку зміщується з точки А до точки В (рис. 7.1).

фіксований валютний курс – встановлення курсу національної валюти Центральним банком (ЦБ), який бере на себе зобов'язання купувати і продавати будь-яку кількість іноземної валюти по встановленому курсу. ЦБ встановлює межі вільних коливань курсу національної валюти в цілях макроекономічної стабілізації. Коли ціна валюти наближається до верхньої чи нижньої межі, ЦБ впроваджує інтервенції: наближення до нижньої межі потребує купівлі ЦБ цієї валюти в обмін на іноземну або золото, і навпаки.

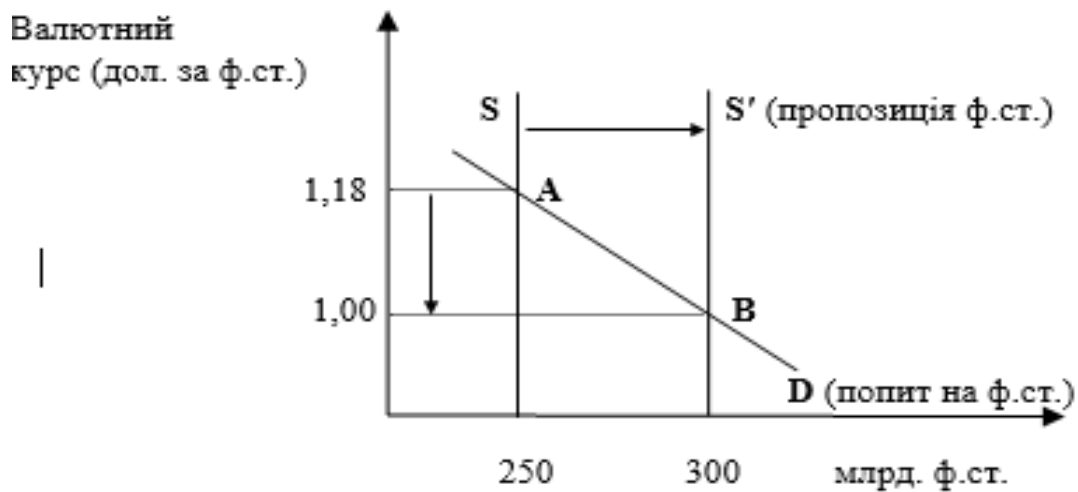

Рис. 7.1. Ринок фунтів стерлінгів

Якщо курс фунту знижується до рівня 1 дол. за 1 ф.ст., а ЦБ Англії підтримує фіксований курс 1,2 дол. за 1 ф.ст. за межами коливань від 1,22 до 1,18 дол. за 1 ф.ст., то ЦБ повинен пред'явити додатковий попит на фунти стерлінги та викупити їх в обмін на долари. Якщо пропозиція фунтів стерлінгів скорочується від 300 до 250 млрд., то курс підніметься до нижньої межі коливань і встановиться на рівні 1.18 дол. за 1 ф.ст. (рис.7.2).

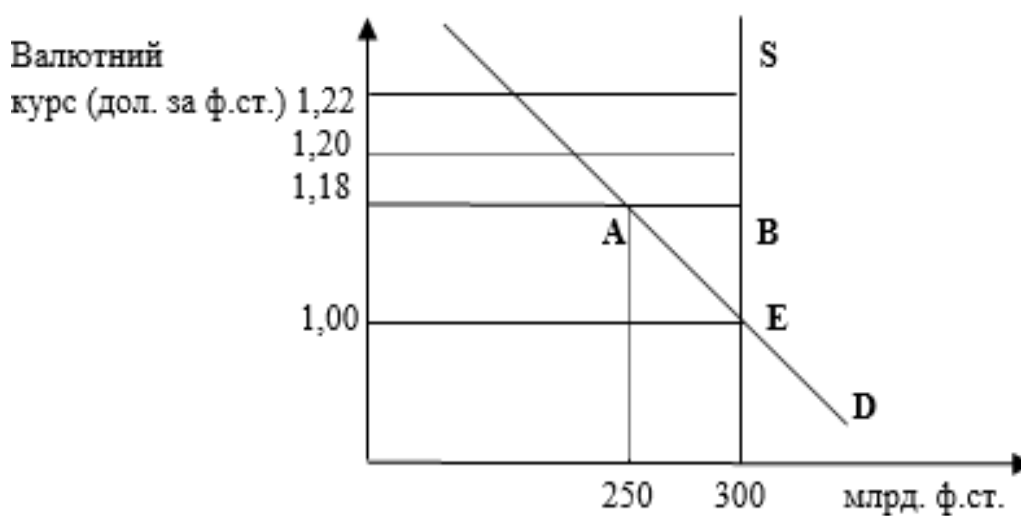

Рис. 7.2. Ринок фунтів стерлінгів

В режимі *плаваючих валютних курсів* зниження ціни рівноваги називають *знеціненням валюти*, а збільшення – *подорожчанням*. В режимі фіксованих курсів ці процеси визначаються відповідно *девальвація* і *ревальвація*.

Підтримка фіксованих валютних курсів потребує відповідних резервів для періодичного покриття дефіциту платіжного балансу. Якщо резервів недостатньо, країни повинні проводити дефляційну політику по зниженню цін і доходів, протекціоністські торгові заходи або валютний контроль, який тимчасово покращує стан платіжного балансу.

Ефективний номінальний валютний курс – середньозважена з номінальних курсів валют, що входять до складу «кошика» валют.

Реальний валютний курс – відносна ціна товарів, вироблених в двох країнах.

Реальний валютний курс характеризує співвідношення, в якому товари однієї країни можуть бути продані в обмін на товари іншої країни. Реальний валютний курс визначається як *умови торгівлі*.

Залежність між номінальним і реальним обмінним курсом:

$$E_R = E_N \times \frac{P_d}{P_f}, \text{ де} \quad (7.1)$$

E_R – реальний обмінний курс;

E_N – номінальний валютний курс;

P_d – рівень (індекс) внутрішніх цін, виражених в національній валюті;

P_f – рівень (індекс) цін за кордоном, виражених в іноземній валюті.

Паритет купівельної спроможності – рівень обмінного курсу валют, який вирівнює їх купівельну спроможність.

Згідно концепції паритету, міжнародна конкуренція поступово веде до вирівнювання внутрішніх і міжнародних цін на товари і послуги, що приймають участь в міжнародній торгівлі.

Якщо інфляція у даній країні вище, ніж за кордоном, то при інших рівних умовах, національна валюта буде мати тенденцію до здешевлення.

Згідно даної концепції, валютний курс завжди змінюється рівно на стільки, наскільки це необхідно для того, щоб компенсувати різницю в динаміці рівня цін в розвинутих країнах, так як

$$\downarrow r = \frac{P_d}{P_f} \uparrow, \text{ де} \quad (7.2)$$

r – ціна іноземної валюти в одиницях вітчизняної валюти;

P_d – внутрішній рівень цін;

P_f – рівень цін за кордоном.

Стрілки ілюструють, що збільшення (зменшення) співвідношення індексів призводить до компенсаційного зменшення (збільшення) обмінного курсу валюти на ту саму величину. Це означає, що для ефективного прогнозування довгострокової динаміки номінального обмінного курсу необхідна інформація щодо можливих змін факторів, що визначають рівні цін у цих країнах.

Рівноважний реальний обмінний курс встановлюється на рівні, що відповідає точці перетину вертикальної лінії, що позначає різницю між заощадженнями та інвестиціями, і нахиленому вправо вниз графіку чистого експорту (рис. 7.3). У цій точці пропозиція національної валюти у вигляді кредитів за кордон урівноважує попит на національну валюту, який здійснюють іноземці, купуючи чистий експорт з даної країни.

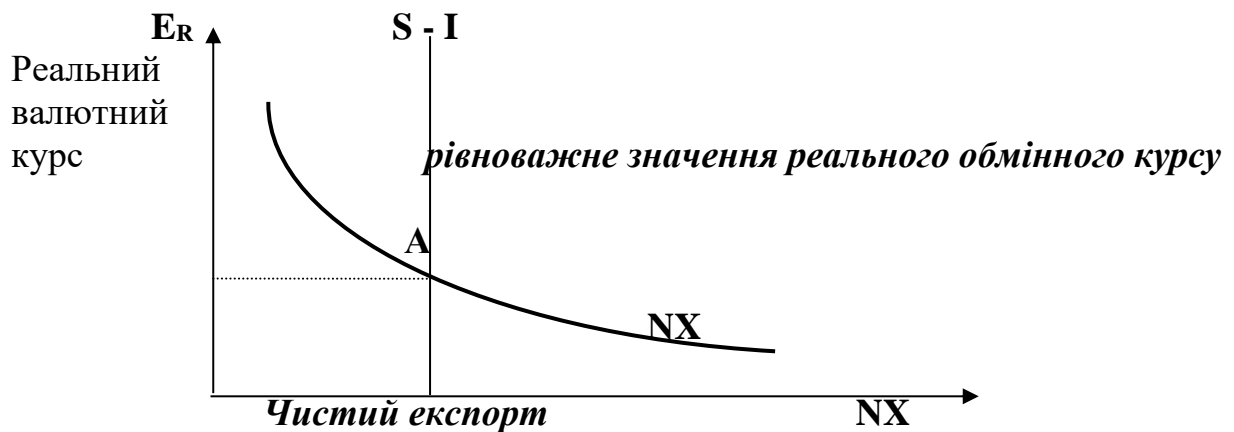

Рис. 7.3. Встановлення рівноважного реального обмінного курсу

Це означає, що реальний валютний курс урівноважує пропозицію національної валюти по операціям з капіталом і попит на неї, що пропонується для поточних операцій.

Питання для самоконтролю

1. Які основні фактори впливають на формування валютного курсу?
2. Які типи моделей використовуються для прогнозування валютного курсу, і які їх переваги та обмеження?
3. Як глобальні економічні події, такі як кризи чи зміни в торговельних відносинах, впливають на валютний ринок?
4. Як економічні показники країни, такі як ВВП, інфляція чи безробіття, взаємодіють з валютним курсом?
5. Які ролі відіграють центральні банки у встановленні та регулюванні валютного курсу?

6. Які впливи може мати політична нестабільність на валютний курс?
7. Які різновиди систем валютного плавання та їх вплив на курс валют?
8. Яким чином технологічний прогрес та інновації можуть впливати на валютний ринок?
9. Як валютний курс впливає на міжнародну торгівлю та конкурентоспроможність експортерів?
10. Як можна моделювати валютний курс з урахуванням ризиків та несподіваних подій?

Варіаційні тестові завдання

1. Що визначає поняття «валютний курс»?
 - а) кількість готівки у обігу
 - б) вартість одиниці національної валюти в іноземній валюті
 - в) обсяг міжнародних резервів країни
2. Які основні фактори впливають на валютний курс?
 - а) тільки економічні показники
 - б) тільки політичні події
 - в) економічні, політичні та інші фактори
3. Яка система валютного курсу характеризується тим, що вартість валюти визначається ринковим попитом та пропозицією?
 - а) фіксований курс
 - б) плаваючий курс
 - в) крос-курс
 - г) номінальний курс
4. Що таке «девальвація» в контексті валютного курсу?
 - а) зростання вартості валюти
 - б) зменшення вартості валюти
 - в) стабільність вартості валюти
5. Які інструменти використовують центральні банки для втручання в валютний ринок?
 - а) тільки валютні резерви
 - б) тільки монетарні інструменти
 - в) валютні та монетарні інструменти
6. Які чинники можуть призвести до апреціації національної валюти?
 - а) збільшення експорту
 - б) збільшення інфляції
 - в) зниження відсоткових ставок
7. Як впливає глобальна економічна криза на валютний курс?
 - а) завжди призводить до апреціації валюти
 - б) завжди призводить до девальвації валюти
 - в) може призвести як до апреціації, так і до девальвації
8. Які ризики пов'язані з моделюванням валютного курсу?

- а) тільки економічні ризики
- б) тільки політичні ризики
- в) різноманітні економічні, політичні та ринкові ризики

9. Яким чином фінансові технології та інновації можуть впливати на валютний ринок?

- а) не впливають
- б) завжди призводять до девальвації
- в) можуть впливати на ліквідність та швидкість здійснення операцій

10. Як визначається ефективність стратегій прогнозування валютного курсу?

- а) тільки за точністю передбачень
- б) тільки за швидкістю передбачень
- в) за точністю та швидкістю передбачень

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Вплив економічних та фінансових факторів на валютний курс.
2. Моделі прогнозування валютного курсу: традиційні та сучасні підходи.
3. Глобальні кризи та валютний ринок.
4. Використання блокчейну та інших технологій у фінансових операціях та прогнозуванні.
5. Вплив валютного курсу на експорт та імпорт товарів та послуг.
6. Оцінка ризиків, пов'язаних із змінами валютних курсів.
7. Ефективні стратегії управління валютними ризиками для міжнародного бізнесу та іноземних інвесторів.

Практичний контролінг

1. Компанія має контракт на постачання товарів на суму 1 мільйон EUR через 6 місяців. Як вона може захистити себе від ризику зміни валютного курсу?

Методичні рекомендації: купівля валютних ф'ючерсів на EUR; фіксація курсу; використання опціонів.

2. Припустимо, що курс USD/EUR зараз становить 1.15, а курс USD/JPY - 110.50. Яким буде курс EUR/JPY?

3. Банк має валютні резерви у розмірі 1 мільйон USD, 500 тисяч EUR та 300 тисяч JPY. Знайдіть загальний обсяг валютних резервів у доларовому еквіваленті.

4. Порівняйте ціни однакових товарів в США та Європі, використовуючи поняття паритету купівельної можливості та обмінного курсу.

Тема 8. Моделювання зовнішнього боргу держави і стратегії управління державною заборгованістю

Ключові поняття і терміни теми

Державний борг, приватний борг, внутрішній борг, зовнішній борг, обслуговування державного боргу, амортизація боргу, квазібюджетні (квазіфіскальні) операції, первинний дефіцит (надлишок) державного бюджету, рефінансування державного боргу, криза зовнішньої заборгованості, реструктуризація боргу, викуп боргу.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Державний борг – загальний розмір заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, що дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів (мінус бюджетні надлишки).

Внутрішній державний борг – заборгованість держави громадянам, фірмам і установам даної країни, що є власниками цінних паперів, випущених її урядом.

Зовнішній борг – заборгованість держави іноземним громадянам, фірмам і установам.

Приватний борг – загальний розмір заборгованості недержавного сектора власникам приватних цінних паперів.

Бюджетний дефіцит являє собою різницю між державними витратами і доходами.

Прихований дефіцит бюджету занижує величину фактичного бюджетного дефіциту і державного боргу, що нерідко робиться цілеспрямовано (наприклад, перед виборами), а також у рамках “твердого” курсу уряду на щорічно збалансований бюджет.

Таким чином, абсолютні розміри *бюджетного дефіциту і державного боргу* не можуть служити надійними макроекономічними показниками, тим більше, що заборгованість звичайно збільшується в міру росту ВВП. Тому доцільно використовувати *відносні показники заборгованості*.

Показники запасу, що характеризують тягар боргу в більш довгому періоді, тобто ступінь залежності національної економіки від минулого припливу іноземного капіталу:

- 1) Борг / ВВП;
- 2) Борг / експорт товарів та послуг.

Показники потоку: чим вони вище, тим у більш активному короткостроковому коректуванні потерпає зовнішньоторговельна і валютна політика з метою зрівноважування платіжного балансу (особливо якщо велика частка зовнішнього боргу).

$$\frac{\sum \text{обслуговування боргу}}{\text{ВНП}} \quad (8.1)$$

$$\frac{\sum \text{обслуговування боргу}}{\text{питома вага експорту}} \quad (8.2)$$

В макроекономічному аналізі також використовується порівняльна динаміка показників:

ВНП / чисельність населення країни;

Борг / чисельність населення країни.

Основними причинами стійкого бюджетного дефіциту і збільшення державного боргу є:

а) збільшення державних витрат у період нестабільності (війна, пандемія та ін.). Боргове фінансування бюджетного дефіциту дозволяє в короткостроковому періоді послабити інфляційну напругу, уникнувши збільшення грошової маси, і не прибігати до жорсткості оподаткування;

б) циклічні спади і «вбудовані стабілізатори» економіки;

в) скорочення податків з метою стимулювання економіки (без відповідного коректування державних витрат).

Податкові надходження в державний бюджет T и показник податкового тягара в економіці $\frac{T}{Y}$ (де Y – сукупний випуск) у довгостроковій перспективі мають тенденцію до зниження, тому що:

з метою стимулювання економіки цілеспрямовано скорочується «податковий клин»;

усі системи оподаткування включають значну кількість пільг;

нерідко податкові збори знижуються через незадовільну організацію оподаткування (неефективний митний контроль, незадовільні податкові служби, низьке збирання податків і т.д.). Цей фактор особливо рельєфно виявляється в перехідних економіках;

у нестабільних економіках податкові відрахування в бюджет також падають через спад у традиційних галузях виробництва;

г) посилення впливу політичного бізнесу-циклу в останні роки, зв'язане з проведенням макроекономічної політики збільшення державних витрат і зниження податків перед черговими виборами;

д) підвищення довгострокової напруженості в бюджетно-податковій сфері, в результаті:

збільшення державних витрат на соціальне забезпечення й охорону здоров'я (переважно в тих країнах, де зростає частка літнього населення);

збільшення державних витрат на утворення і створення нових робочих місць (переважно в тих країнах, де зростає частка молодого населення).

Одним з факторів економічного зростання є співвідношення *борг/ВНП*: динаміка цього співвідношення залежить від наступних факторів:

від величини реальної ставки відсотка, що визначає розмір процентних виплат за боргом;

від темпів росту реального ВВП;

від величини первинного дефіциту держбюджету.

Первинний дефіцит держбюджету являє собою різницю між величиною загального дефіциту і сумою процентних виплат по боргу. При борговому фінансуванні первинного дефіциту збільшується й основна сума боргу, і коефіцієнт його обслуговування, тобто зростає “*тягар боргу*” в економіці.

Збільшення первинного надлишку дозволяє уникнути самовідтворення боргу.

$$\begin{array}{r}
 \text{VD загальний} = (G + N + F) - T \\
 \text{державні} \quad \quad \quad \text{виплати з} \quad \quad \text{трансферти} \quad \quad \text{податкові} \\
 \text{закупки} \quad \quad \quad \text{обслуговування боргу} \quad \quad \quad \text{надходження} \\
 \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \text{до бюджету}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 \text{VD первинний} = (G + F) - T \\
 N = D \times R_R, \text{ де}
 \end{array}
 \quad (8.3)$$

N – виплати по обслуговуванню боргу;

D – величина боргу;

R_R – реальна ставка відсотку.

Механізм самовідтворення державного боргу:

$$\begin{array}{l}
 \text{VD первинний} \uparrow \Rightarrow \text{державні позики} \uparrow \Rightarrow \text{державний борг} \uparrow \Rightarrow N \uparrow \Rightarrow \\
 \text{VD загальний} \uparrow \Rightarrow \text{нові державні позики} \uparrow \Rightarrow \text{борг} \uparrow \Rightarrow N \uparrow \text{ і т.д.}
 \end{array}$$

Якщо реальна ставка відсотка перевищує темп росту реального ВВП, то збільшення державного боргу стає некерованим: весь приріст реального ВВП іде на виплату відсотків по обслуговуванню боргу і зростає співвідношення *борг / ВВП*, що характеризує *тягар боргу*.

Для прогнозування динаміки співвідношення *борг/ВВП* використовується залежність:

$$\Delta \lambda = \lambda \times \left(R_R - \frac{\Delta Y}{Y} \right) - \delta, \text{ де} \quad (8.4)$$

$\Delta \lambda$ – зміна співвідношення *борг / ВВП*;

λ – вихідне значення співвідношення *борг / ВВП*;

R_R – реальна ставка відсотку;

$\frac{\Delta Y}{Y}$ – темп зростання реального ВВП;

δ – частка первинного бюджетного надлишку у ВВП.

Для зниження співвідношення борг/ВВП необхідні дві умови:
реальна ставка відсотку повинна бути нижче, ніж темп зростання реального ВВП;

збільшення частки первинного бюджетного надлишку у ВВП повинно бути постійним. Наявність первинного дефіциту держбюджету є чинником збільшення боргового тягаря.

Збільшення податків є для уряду одним зі способів одержання необхідних доходів для виплати відсотків по обслуговуванню боргу і погашення його основної суми. Для того, щоб дотримуватися графіку обслуговування боргу, уряд повинний зібрати у вигляді податків суму не меншу, чим N .

Це означає, що співвідношення $N / ВВП$ є нижньою границею ставки прибуткового податку:

$$\frac{N}{Y} \leq \frac{T}{Y}, \text{ де} \quad (8.5)$$

де Y – сукупний доход (чи ВВП).

Тому що, крім обслуговування боргу, уряд повинен фінансувати й інші витрати (зокрема, держзакупівлі і трансферні виплати), те ситуація, коли

$$\frac{T}{Y} < \frac{G}{Y} + \frac{N}{Y} + \frac{F}{Y}$$

свідчить про зростання напруженості в бюджетно-податковій сфері.

Зовнішня заборгованість вказує на суму грошових зобов'язань, які країна має перед іншими країнами або міжнародними фінансовими інституціями. Це включає в себе різні види боргів, такі як:

Державний борг: Зобов'язання, які уряд країни має перед іншими країнами або міжнародними кредиторами. Державний борг може бути у вигляді облігацій, кредитів, грантів тощо.

Комерційні борги: Борги, які підприємства чи інші комерційні суб'єкти країни мають перед іноземними компаніями або фінансовими установами.

Банківська заборгованість: Зобов'язання банків країни перед іншими банками чи фінансовими інститутами за кордоном.

Досягнуті кредити та позики: Заборгованість, яка виникає внаслідок отримання кредитів та позик від іноземних установ або країн.

Міжнародні фінансові зобов'язання: Зобов'язання перед міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) чи Світовий банк.

Рис. 8.1. Основні заходи щодо скорочення зовнішньої заборгованості

Скорочення зовнішньої заборгованості для країни може вимагати комплексного підходу та реалізації різноманітних механізмів.

Питання для самоконтролю

1. Які фактори впливають на формування зовнішнього боргу держави?
2. Які моделі можна використовувати для прогнозування змін у зовнішньому боргу на короткий та довгий терміни?
3. Які стратегії можуть бути застосовані для зменшення ризиків, пов'язаних із зовнішньою заборгованістю?
4. Як держави вибирають між різними видами зовнішнього фінансування та як це впливає на їхню фінансову стійкість?
5. Які роль міжнародних фінансових інституцій відіграють у управлінні зовнішньою заборгованістю країн?
6. Які можливості для диверсифікації джерел фінансування можуть виникнути для держав при управлінні їхньою заборгованістю?
7. Як внутрішні та зовнішні економічні чинники впливають на вартість обслуговування зовнішнього боргу?
8. Які ефективні інструменти управління ризиками пов'язаними із зовнішньою заборгованістю можуть бути впроваджені державами?
9. Як визначити оптимальний рівень зовнішнього боргу для стимулювання економічного зростання?

10. Яким чином стратегії управління державною заборгованістю можуть бути адаптовані до змін у глобальному економічному середовищі?

Варіаційні тестові завдання

1. Що включає в себе поняття «зовнішній борг» держави?
 - а) тільки внутрішні борги країни
 - б) сума всіх фінансових зобов'язань країни перед іншими країнами та міжнародними фінансовими інституціями
 - в) тільки борги, взяті в інших країнах
2. Які чинники можуть впливати на збільшення зовнішнього боргу держави?
 - а) зменшення державних витрат
 - б) збільшення експорту товарів та послуг
 - в) збільшення грошової маси в економіці
3. Які можливості для управління зовнішнім боргом існують для держав?
 - а) реструктуризація боргу
 - б) введення нових податків
 - в) зменшення обсягів експорту
4. Що таке «зовнішнє боргове обслуговування»?
 - а) процес взяття нових кредитів
 - б) виплата відсотків та повернення основної суми зовнішнього боргу
 - с) створення резервів для майбутніх виплат
5. Які ризики пов'язані із зовнішнім боргом для держав?
 - а) тільки політичні ризики
 - б) валютні ризики, інтересні ризики, ризики зміни процентних ставок та інші фінансові ризики
 - в) тільки економічні ризики

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Аналіз динаміки зовнішнього боргу країни: основні тенденції та фактори впливу.
2. Моделювання вартості обслуговування зовнішнього боргу: відсотки, терміни, ризики.
3. Стратегії управління зовнішньою заборгованістю: порівняльний аналіз державного досвіду.
4. Ефективність реструктуризації зовнішнього боргу як інструмент управління фінансовою стійкістю країни.

5. Роль міжнародних фінансових інституцій у формуванні та управлінні зовнішнім боргом.

6. Вплив зовнішнього боргу на економічний розвиток країни: можливості та загрози.

7. Моделювання ризиків та їх вплив на стратегії управління зовнішньою заборгованістю.

8. Інноваційні підходи до управління зовнішнім боргом в умовах глобалізації: перспективи та виклики.

Практичний контроль

1. Країна (на вибір) має зовнішній борг у розмірі 50 мільярдів доларів. Розрахуйте кількість боргу на душу населення, використовуючи дані про чисельність населення держави.

2. Уряд країни планує випуск облігацій для фінансування свого зовнішнього боргу. Оцініть можливі ризики цього інструменту фінансування.

3. Держава Інфантія має зовнішній борг, який складається з різних фінансових інструментів. Обсяг зовнішнього боргу: 75 млрд. дол. США. Кількість населення: 20 млн. осіб. Для визначення розміру цього боргу та його впливу на економіку країни, проведіть аналіз;

3.1. Розрахуйте розмір зовнішнього боргу на одного громадянина;

3.2. Визначте вартість обслуговування боргу: припустимо, що річна вартість обслуговування боргу становить 5% від його загальної суми;

3.3. Зробіть висновки.

Тема 9. Модель внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу

Ключові поняття і терміни теми

Зовнішній баланс (зовнішня рівновага), правило розподілу ролей, модель внутрішньої і зовнішньої рівноваги, порівняльні переваги окремих видів економічної політики в регулюванні внутрішнього і зовнішнього балансу, стерилізація зміни валютних резервів.

Методичні рекомендації до вивчення теми

У відкритій економіці проблемою макроекономічного регулювання є досягнення **внутрішньої і зовнішньої рівноваги**.

Внутрішня рівновага припускає баланс попиту та пропозиції на рівні повної зайнятості при відсутності інфляції (чи її стабільно низькому рівні).

Зовнішня рівновага зв'язана з підтримкою нульового сальдо платіжного балансу у визначеному режимі валютного курсу. Іноді цю проблему підрозділяють на дві самостійні:

досягнення визначеного стану рахунку поточних операцій і підтримка встановленого рівня валютних резервів.

Заходи державного регулювання залишаються тими самими: кредитно-грошова і бюджетно-фіскальна політика, але іноді виділяють як самостійну *політику обмінного курсу*.

Фактично підтримка зовнішньої і внутрішньої рівноваги стосується функціонування трьох ринків: *товарного, грошового і валютного*.

На стан *платіжного балансу* фіскальна політика впливає по двох напрямках: через вплив на рівень доходу і на ставку відсотка. Так, додаткові державні витрати через мультиплікативний ефект приводять до зростання доходу, що, у свою чергу, розширює попит не лише на національні, але і на імпортні товари. Зростання імпорту погіршує торговельний баланс. У той же час, додаткові державні витрати часто означають розширення державного запозичення на фінансових ринках, що викликає зростання процентної ставки.

Більш висока ставка залучає капітали з-за кордону, поліпшуючи баланс руху капіталу і деякою мірою нейтралізуючи негативний вплив торгового балансу на платіжний баланс у цілому. Підсумковий вплив фіскальної політики на зовнішній баланс у короткостроковому періоді багато в чому залежить від ступеня мобільності капіталу. Наприклад, при високій мобільності капіталу зростання ставки відсотку може викликати настільки значний приплив іноземного капіталу, що позитивне сальдо за рахунком руху капіталу перекриє дефіцит торговельного балансу, і платіжний баланс буде мати позитивне сальдо.

Кредитно-грошова політика впливає на платіжний баланс більш виразно. Зростання пропозиції грошей знижує ставку відсотка (при інших рівних), що також має два канали впливу на економіку. Дешеві гроші стимулюють ріст витрат, у тому числі і на імпорт (особливо з урахуванням можливого зростання цін у зв'язку з інфляцією попиту), що погіршує торговельний баланс. Одночасно низька відсоткова ставка призведе до відтоку капіталу з країни, що погіршить баланс руху капіталу. Платіжний баланс виявиться в дефіциті в зв'язку з погіршенням двох своїх складових – рахунка поточних операцій і рахунка руху капіталу.

Однак у довгостроковому періоді капітали закордоном почнуть приносити дохід, впливаючи на платіжний баланс.

В обох випадках – як при *переважанні фіскальної*, так і при переважанні *грошової політиці* – вплив через доход викликає погіршення платіжного балансу, а вплив через процентну ставку може бути різним і багато в чому зв'язано зі ступенем мобільності капіталу.

Існують два підходи до врівноваження платіжного балансу:

ціновий – через зміну обмінного курсу з девальвацією грошової одиниці;
абсорбційний – через зміну національного доходу.
Логіку *цінового підходу* ілюструє модель Бікердайка-Робінсон-Метцлера.

Теоретичну модель складають декілька функціональних залежностей:

$$M(P^M) = X^*(P^{M*}), \quad (9.1)$$

$$X(P^X) = M^*(P^{X*}), \quad (9.2)$$

$$\text{TRADE} = P^X X - P^M M, \quad (9.3)$$

$$P^M = E P^{M*}, \quad (9.4)$$

$$P^X = E P^{X*}, \quad (9.5), \text{ де}$$

M і X – імпорт та експорт даної країни;
 M^* і X^* – імпорт та експорт країн – торговельних партнерів;
 P^M і P^X – внутрішні ціни товарів імпорту й експорту;
 P^{M*} і P^{X*} – рівні цін товарів імпорту й експорту країн – торговельних партнерів;
 E – номінальний обмінний курс (вартість іноземної валюти у національній грошовій одиниці).

У рівняннях (9.1) та (9.2) наведено умови рівноваги для товарів імпорту й експорту. Обсяги імпорту для даної країни дорівнюють обсягам експорту країн – торговельних партнерів. Відповідно обсяги експорту з даної країни дорівнюють обсягам імпорту за кордоном

Рівняння (9.3) визначає рівновагу торговельного балансу (в національній грошовій одиниці).

У рівняннях (9.4) та (9.5) показано зв'язок між внутрішніми і світовими цінами для товарів імпорту та експорту, відповідно. Визначені цінові залежності означають дотримання правила «однієї ціни». Рівні цін у даній країні повторюють зміни рівнів цін країн – торговельних партнерів (з урахуванням номінального обмінного курсу). Обидва товари є такими, що виробляються окремо у даній країні (експорт) або за кордоном (імпорт).

У моделі Бікердайка-Робінсон-Метцлера девальвація грошової одиниці зменшує пропозицію товарів імпорту та збільшує попит на експорт. Водночас попит на товари імпорту та пропозиція експорту в даній країні не змінюються (у внутрішніх цінах). Декілька особливостей цінового підходу обмежують його використання для ширшого аналізу економічних процесів у відкритій економіці.

По-перше, *модель Бікердайка-Робінсон-Метцлера* передбачає розрахунок індивідуальних цінових еластичностей для окремих товарів експорту-імпорту.

Це достатньо складно навіть для країн з розвинутою системою статистики зовнішньої торгівлі.

По-друге, не аналізується рівновага грошового ринку. Це важливо передусім для країн з високою залежністю сукупного попиту від процентної ставки, бо девальвація впливає на цей показник.

По-третє, теоретична модель цінового підходу не враховує залежності сальдо зовнішньої торгівлі від доходу. Країни з низькою ціною еластичністю та високою залежністю попиту на імпорт від доходу потерпатимуть від постійного у часі погіршення торговельного балансу за умови власного прискореного економічного розвитку стосовно країн – торговельних партнерів. У міру збільшення доходу підвищений попит на імпорт вимагатиме значного знецінення грошової одиниці з метою підтримання рівноваги торговельного балансу.

По-четверте, девальвація грошової одиниці може безпосередньо впливати на сукупний попит через зміну реальної вартості фінансових активів (ефект добробуту).

Абсорбційний підхід пов'язаний з підвищенням ступеню втручання держави в економіку.

Вихідним для абсорбційного підходу є визначення доходу внутрішньою абсорбцією та сальдо поточного рахунку:

$$Y = \underbrace{C + I + G}_A + \underbrace{X_n}_{CA}$$

абсорбція CA

$$Y = A + CA$$

З урахуванням структури сальдо поточного рахунку:

$$CA = Y - A = X - IM, \quad \text{де} \quad (9.6)$$

IM – імпорт.

Фактично у рівнянні поточний рахунок ототожнюється з торговельним балансом.

Торговельний баланс відбиває як сальдо експорту-імпорту, так і різницю між виробленим доходом та внутрішнім попитом на товари і послуги (*абсорбцією*). Таким чином від'ємне сальдо поточного рахунку стає наслідком надмірної абсорбції. Навпаки, додатне сальдо поточного рахунку означає, що абсорбція є меншою від доходу ($A < Y$).

Враховуючи залежність абсорбції від доходу і обмінного курсу, отримуємо:

$$\Delta A = b \times (1 - t) \times \Delta Y - d, \quad \text{де} \quad (9.7)$$

b – кореляційний коефіцієнт

t – ставка оподаткування

d – незалежний вплив девальвації грошової одиниці на абсорбцію

$$\Delta CA = [1 - b \times (1 - t)] \times \Delta Y + d = s \times \Delta Y + d, \text{ де } (9.8)$$

s – норма заощаджень

Важливим критерієм поліпшення поточного рахунку стає збільшення заощаджень, коли девальвація грошової одиниці не впливає на абсорбцію ($d=0$).

У ході аналізу проблеми внутрішньої і зовнішньої рівноваги був вироблений фундаментальний принцип розробки і проведення економічної політики: для досягнення двох незалежних цілей – *внутрішнього балансу* (бажаний обсяг випуску при природному рівні безробіття і чи низкою нульової інфляції) і *зовнішнього балансу* (сальдо платіжного чи торгового балансу дорівнює нулю) вимагаються, принаймні, два незалежних інструменти економічної політики. Відповідно для досягнення трьох цілей економічної політики повинні бути використані три інструменти і так далі.

У роботах Р. Манделла було показано, що використання інструментів кредитно-грошової і бюджетно-фінансової політики дозволяє одночасно досягти двох цілей – зовнішньої і внутрішньої рівноваги за умови, що модель допускає міжнародний рух капіталу.

Теоретичний аспект проблеми *внутрішньої і зовнішньої рівноваги* часто розглядається з використанням модифікованої моделі IS-LM шляхом додавання до неї третьої кривої ВР, що показує рівновага платіжного балансу. Ця модель будується для різних режимів валютних курсів – фіксованого і плаваючого, а також для різного ступеня мобільності капіталу. Мала відкрита економіка зі зробленою мобільністю капіталу може аналізуватися з *допомоги моделі Манделла-Флемінга*.

Підхід до даної проблеми з погляду конкретних практичних рекомендацій для економічної політики може бути і трохи іншим (можливо більш спрощеним у порівнянні з переліченими моделями).

Розглянемо один з варіантів такого підходу, який достатньо часто використовується для рішення задачі одночасного досягнення внутрішнього і зовнішнього балансу в умовах, коли уряд підтримує фіксований валютний курс. Графічне представлення даного підходу припускає, що на вісях координат безпосередньо задані два основних інструменти політики, що використовуються для вирішення двох поставлених задач (внутрішня і зовнішня рівновага): рівень державних витрат (G) і ставка відсотку (R).

На рис. 9.1. крива BB являє собою набір сполучень обсягів державних витрат (G) і значень ставки відсотку (R), що відповідають підтримці зовнішнього балансу, тобто, ситуації, коли сальдо платіжного балансу дорівнює нулю ($BP = 0$).

Пологий нахил кривої пояснюється таким чином. Нехай у початковій точці E досягнуть внутрішній і зовнішній баланс. Підвищення державних витрат (G) буде відбито рухом вправо від точки E , наприклад, до точки A . Результатом стане ріст доходу, а разом з ним і збільшення імпорту, що викликає дефіцит торгового балансу (тут розглядаються лише короткострокові наслідки фіскальної політики і не зачіпається вплив наступного зміни валютних резервів на пропозицію грошей).

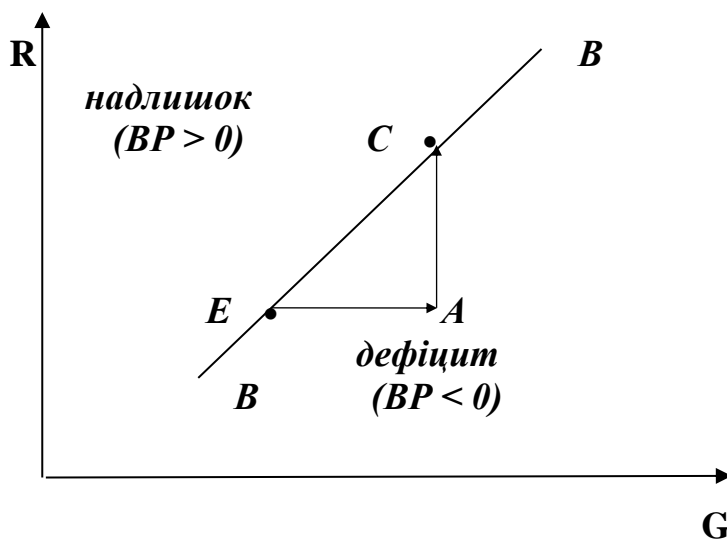

Рис. 9.1. Досягнення зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу

Далі для усунення виниклого дефіциту платіжного балансу ($BP < 0$) уряд повинен вжити заходів, що сприяють досягненню позитивного сальдо рахунку руху капіталу. Цього можна домогтися за допомогою обмежувальної грошової політики: збільшена ставка відсотку залучить у країну іноземний капітал. Зростання відсоткової ставки (рух із точки A в точку C на рис. 9.1.) повинен бути достатнім, щоб позитивне сальдо рахунку руху капіталу компенсувало дефіцит за рахунком поточних операцій і повернуло сальдо платіжного балансу до нуля (у точці C на кривій BB). Таке сполучення змін G і R для збереження зовнішньої рівноваги пояснює позитивний нахил кривої BB .

Усі точки, що лежать нижче і праворуч кривої BB , відбивають стан дефіциту платіжного балансу ($BP < 0$). Зрушення від кривої BB у цьому напрямку відповідає розширювальній фіскальній (вправо уздовж осі G чи монетарній (вниз уздовж осі R) політиці, а виходить, існує або негативне сальдо рахунку поточних операцій при підвищенні державних витрат, доходу й імпорту, або дефіцит рахунку руху капіталу при зниженні ставки відсотка.

Будь-яка точка ліворуч і вище кривої BB відбиває стан позитивного сальдо платіжного балансу ($BP > 0$), що виникає унаслідок твердої фіскальної і грошової політики: сальдо капітального рахунка може бути позитивним через високу ставку відсотка (нагору від кривої BB уздовж осі R), рахунок поточних операцій покращиться при зниженні G , рівня доходу й імпорту (вліво від кривої BB уздовж осі G).

Розглянемо графічне представлення внутрішнього балансу (рис. 9.2.), тобто стану повної зайнятості, потенційного обсягу випуску і відсутності інфляції.

Нехай у точці E досягається як зовнішнє, так і внутрішня рівновага. Якщо уряд підвищить витрати G , то доход, згідно кейнсіанської теорії, буде зростати з мультиплікативним ефектом.

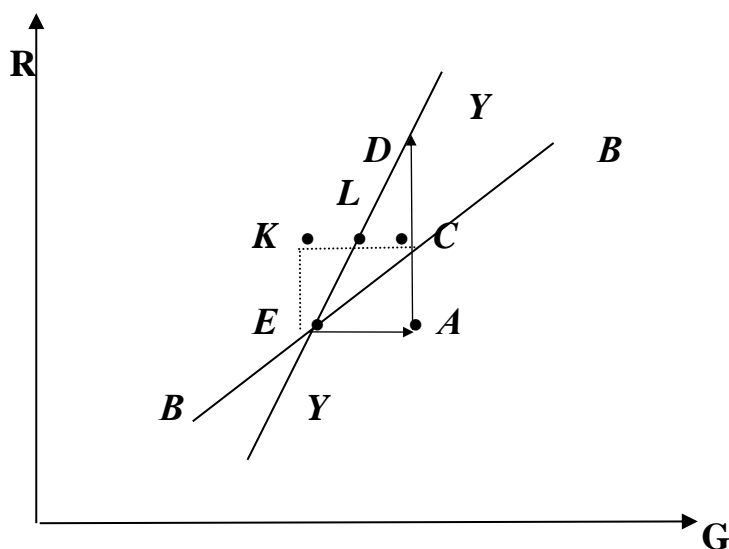

Рис. 9.2. Досягнення внутрішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу

Рух із точки E в точку A , що відбиває цей зріст, означає переміщення з точки рівноваги в зону зайвого попиту, де підвищений доход (вище рівня, що відповідає повної зайнятості) створює інфляційний тиск. Тепер для відновлення внутрішньої рівноваги необхідно зменшити розмір грошової маси, піднімаючи R , щоб скоротити попит. На графіку це представлено рухом із точки A в точку D , де доход повертається до рівня як за повною зайнятістю ресурсів і відновлюється внутрішня рівновага.

Таким чином, набір сполучень G і R , що підтримують внутрішню рівновагу, дає нам криву YY з позитивним нахилом. Усі точки праворуч і нижче цієї кривої знаходяться в зоні надлишкового попиту (унаслідок зростання державних витрат $G \uparrow$ чи здешевлення грошей $R \downarrow$). Точки ліворуч і вище кривої YY знаходяться в зоні надлишкової пропозиції (безробіття), що передбачається скороченням G (зменшення попиту) і підвищенням R .

Крутість кривої BB залежить від ступеня мобільності капіталу: чим більш рухливий капітал, тим менший ріст R , що викликає приплив капіталу, потрібно для фінансування дефіциту рахунку поточних операцій, тобто крива BB буде більш пологою, і навпаки.

На практиці виявляється, що навіть при відносно низької мобільності капіталу крива BB не може бути крутіше кривої YY . Щоб представити це, розглянемо рух із точки E до точки D , обумовлене фіскальним розширенням і твердою грошовою політикою, розраховане таким чином, щоб зберегти доход на рівні повної зайнятості.

Положення лінії BB відносно кривої YY можна визначити, з'ясувавши, є точка D точкою дефіциту чи надлишку платіжного балансу. Оскільки рівень доходу в точці D залишається тим же, що й у точці E (обидві точки розташовані на кривій внутрішньої рівноваги), те імпорт, а, отже, і торговий баланс не зміняться.

Однак ставка відсотка в точці D вище, ніж у точці E , отже, приплив капіталу в країну призведе до позитивного сальдо рахунку руху капіталу і, відповідно, платіжного балансу в цілому. Виходить, точка D знаходиться в зоні позитивного сальдо платіжного балансу, тобто вище кривої BB . Це підтверджує припущення про те, що крива YY крутіше кривої BB .

Викладені вище способи досягнення внутрішньої і зовнішньої рівноваги показують, що визначене сполучення фіскальної і монетарної політики дозволяє підтримувати як внутрішній, так і зовнішній баланс.

Порівняльні переваги грошової політики при фіксованому валютному курсі пов'язанні з підтримкою зовнішнього балансу, а фіскальної – з підтримкою внутрішньої рівноваги. Це правило називають *принципом класифікації ефективного ринку Манделла*.

Питання для самоконтролю

1. Як може зміна споживчого попиту впливати на зовнішню рівновагу в ситуації, коли валютний курс зафіксований?
2. Які можливі наслідки для економіки має введення валютних контролів при фіксованому валютному курсі?
3. Які стратегії монетарної політики можуть бути використані для забезпечення внутрішньої стабільності при фіксованому валютному курсі?
4. Як може зовнішньоторговельний баланс впливати на валютний курс у системі фіксованого обмінного курсу?
5. Яким чином різниця між внутрішньою та зовнішньою рівновагою може призводити до валютних криз у контексті фіксованого валютного курсу?

6. Як валютні резерви центрального банку можуть впливати на здатність уряду утримувати фіксований валютний курс?

7. Які можливі переваги та недоліки існують у використанні фіксованого валютного курсу для економіки?

8. Як впливає зміна світових цін на товари на внутрішню та зовнішню рівновагу в умовах фіксованого валютного курсу?

9. Які інструменти фіскальної політики можуть бути використані для коригування внутрішньої та зовнішньої рівноваги у системі фіксованого валютного курсу?

Варіаційні тестові завдання

1. Мала відкрита економіка зі функціонуючою мобільністю капіталу може аналізуватися:

- а) моделлю М. Портера
- б) моделлю Манделла-Флемінга
- в) принципом класифікації ефективного ринку Манделла

2. Що включає в себе поняття «внутрішня рівновага» в умовах фіксованого валютного курсу?

- а) тільки бюджетний дефіцит
- б) збалансованість платіжного балансу
- в) рівновага внутрішнього попиту та виробництва
- г) збільшення експорту

3. Як фіксований валютний курс може впливати на зовнішню рівновагу?

- а) зовнішній борг збільшується
- б) експорт та імпорт залишаються незмінними
- в) змінюється вартість валюти
- г) збільшується імпорт

4. Які інструменти монетарної політики можуть бути використані для забезпечення внутрішньої стабільності при фіксованому валютному курсі?

- а) збільшення ставки рефінансування
- б) зменшення обсягу грошової маси
- в) дефіцит бюджету
- г) збільшення податків на експорт

5. Як валютні резерви можуть впливати на здатність уряду утримувати фіксований валютний курс?

- а) зменшення резервів підвищує стабільність валюти
- б) збільшення резервів дозволяє знизити вартість валюти
- в) резерви не мають впливу на валютний курс
- г) резерви зменшують імпорт

6. Які фактори можуть призвести до некоректної фіксації валютного курсу?

- а) Розрахунки зовнішньоторговельних партнерів

- б) Поточний акаунт платіжного балансу
- в) Зміни на фінансових ринках
- г) Зменшення внутрішньої інфляції

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Вплив фіксованого валютного курсу на економічну стабільність країни.
2. Стратегії управління валютним курсом та їх вплив на економіку.
3. Порівняльний аналіз стратегій управління валютним курсом та їх вплив на платіжний баланс.
4. Роль центрального банку в управлінні фіксованим валютним курсом.
5. Дослідження дій Центрального банку у забезпеченні валютної стабільності та ефективні стратегії.
6. Взаємозв'язок між фіксованим валютним курсом та зовнішньою торгівлею країни.
7. Інструменти монетарної політики при фіксованому валютному курсі.
8. Ризики та переваги застосування режиму фіксованого валютного курсу для розвинених та розвиваючихся країн.
9. Моделювання валютних криз при фіксованому валютному курсі.

Практичний контроль

1. Нехай економіка перебуває в стані високої інфляції та має позитивне сальдо платіжного балансу. Опишіть послідовність економічної політики, спрямованої на досягнення внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу.
2. Припустимо, що в країні Рівія встановлений фіксований валютний курс до країни Косміка. Вартість експортованих товарів з Рівії до країни Косміки зросла через підвищення якості продукції. Як це може вплинути на внутрішню рівновагу Рівії та її зовнішній баланс?
3. Розглянемо ситуацію, де країна Севія має фіксований валютний курс до країни Дарфія. Припустимо, що Дарфія стикається із зростанням інфляції. Які можливі наслідки цього явища для Севії та як це вплине на її внутрішню та зовнішню рівновагу?
4. Припустимо, що країна Єлонія вирішила змінити свій фіксований валютний курс через нестабільність на світових фінансових ринках. Як це може вплинути на експорт та імпорт Єлонії, а також на її споживчі та інвестиційні показники?

Тема 10. Економічна політика в умовах плаваючого валютного курсу

Ключові поняття і терміни теми

Перевірка внутрішньої несуперечності моделі, динаміка частки боргу у ВВП, тимчасові лаги, фактор невизначеності, чекання, політичні обмеження.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Плаваючий валютний курс (або плаваючий обмінний курс) - це система обміну валют, при якій вартість валюти визначається вільним ринковим попитом і пропозицією, і може змінюватися відповідно до змін в цих факторах. У такій системі валютний курс не фіксується державним регулюванням і залежить від різноманітних економічних факторів, таких як інфляція, процентні ставки, торговельний баланс і інші.

Основна відмінність між плаваючим та фіксованим курсом полягає в тому, що в плаваючій системі вартість валюти коливається згідно з ринковими умовами, тоді як у фіксованій системі вона фіксується державою на певному рівні. Плаваючий валютний курс дозволяє ринку визначати реальну вартість валюти в залежності від економічних умов.

При *плаваючому обмінному курсі* і невтручанні Центрального банку у функціонування валютного ринку сальдо загального платіжного балансу дорівнює нулю:

$$BP = NX + KA = 0 \quad (10.1)$$

В умовах плаваючого обмінного курсу грошова і бюджетно-податкова політика мають зовсім інші результати в порівнянні із ситуацією при фіксованому курсі. Тепер правильне рішення проблеми розподілу ролей має зворотній вираз: бюджетно-податкова політика здобуває велику значимість для торгового, а значить і платіжного балансу, у порівнянні з грошовою політикою, і саме нею варто користатися для досягнення зовнішнього балансу; внутрішній баланс стає предметом регулювання для грошової політики.

При фіксованому курсі внутрішня грошова політика була обмежена необхідністю утримання сталого обмінного курсу. Тепер, за гнучкого курсу, це обмеження зникає, і грошова політика може бути більш ефективною для вирішення внутрішніх завдань.

Наприклад, збільшення грошової маси призводить до зниження відсоткових ставок і пожвавлює економічну активність. За відомих умов, збільшення витрат може призвести до зростання імпорту і погіршення торговельного балансу, а також до відтіку капіталу через зниження процентних ставок. Однак при гнучкому обмінному курсі дефіцит платіжного балансу не залишається необхідно незмінним. Збільшення імпорту та відтік капіталу збільшують попит на іноземну валюту, що призводить до знецінення національної валюти. Ця динаміка *покращує конкурентоспроможність*

національних експортерів і призводить до поліпшення торговельного балансу. Збільшений експорт також сприяє зростанню попиту на внутрішні товари, що додатково підсилює економічний підйом, спричинений збільшенням грошової маси

Отже, грошова політика має значний вплив на внутрішній дохід, як безпосередньо шляхом регулювання пропозиції грошей, так і через вплив на обмінний курс і збільшення обсягів експорту. Рухливість капіталу в даному випадку грає відносно невелику роль, оскільки вона виявляється тільки в розмірі відтоку капіталу і, отже, в ступені знецінення національної валюти. Однак, враховуючи складний передавальний механізм грошової політики, можна припустити, що позитивний вплив на внутрішній баланс визначатиметься більш опосередковано зовнішніми факторами, ніж внутрішніми стимулами для розширення виробництва (наприклад, зниженням процентної ставки). Іншими словами, зростання попиту на національні товари буде в значній мірі результатом збільшення експорту в умовах відтоку капіталу та децентралізації національної валюти. В цілому, позитивний вплив грошової політики на внутрішній баланс буде визначатися специфічними обставинами.

Оцінка ефективності бюджетно-податкової політики при плаваючому валютному курсі є більш складною. Збільшення державних витрат, як відомо, впливає на внутрішню і зовнішню рівновагу по двох напрямках: через дохід і ставку відсотку.

Зростання доходу (через ефект мультиплікатора) збільшує імпорт, погіршує торговельний баланс і знижує курс національної валюти. А збільшення державних витрат означає, що уряд збільшує запозичення, що призводить до підвищення відсоткових ставок. Більш низькі ставки стимулюють приплив капіталу з-за кордону, що сприяє підвищенню курсу національної валюти і покращує рахунок руху капіталу. Підсумковий результат буде залежати від ступеню мобільності капіталу.

За низької мобільності капіталу переважатиме перший канал впливу бюджетної експансії, через дохід. Невеликий приплив капіталу не може ефективно компенсувати дефіцит торговельного балансу і, отже, впливати на падіння валютного курсу. Здешевлення національної валюти створює умови для підвищення експорту, що сприятиме усуненню дефіциту платіжного балансу.

Зростання обсягів експорту доповнить позитивний ефект бюджетного розширення на внутрішнє виробництво.

Однак зі збільшенням рухливості капіталу вплив капітального рахунку на платіжний баланс і валютний курс буде зростати. При високій рухливості капіталу, викликаного припливом, спостерігатиметься тенденція до підвищення валютного курсу. Це може призвести до зменшення експорту і подальшого «сповзання» торговельного балансу в дефіцит. Значний приплив капіталу допоможе компенсувати цей дефіцит і врегулює платіжний баланс в цілому. Проте підсумковий вплив бюджетної експансії на ВНП може бути практично нульовим через потужний ефект витіснення.

Оцінити відносну ефективність грошової і бюджетно-фіскальна політики в контексті їх впливу на обсяг ВВП при одночасному збереженні зовнішнього балансу. Як відомо, при *фіксованому курсі* внутрішня монетарна політика виявляється практично «паралізованою» і ефект може дати лише бюджетно-фіскальна, причому він буде тим більший, чим вище буде мобільність капіталу. При *плаваючому курсі* на внутрішній обсяг виробництва позитивно впливає грошова політика не залежно від мобільності капіталу, тоді як наслідки бюджетної політики можуть бути неоднозначними.

Стандартна модель зовнішнього та внутрішнього балансу може включати, наприклад, три цілі та три інструменти (аналогічно до підходу, що використовується у програмах МВФ). Згідно з такою моделлю, бюджетно-фіскальна політика узгоджується з внутрішнім балансом, реальний валютний курс - з рахунком поточних операцій, а грошова політика - з обсягом резервів іноземної валюти. При цьому поняття «зовнішній баланс» розкладається на дві складові - рахунки поточних операцій та рівень валютних резервів. При цьому використовуються *три правила*:

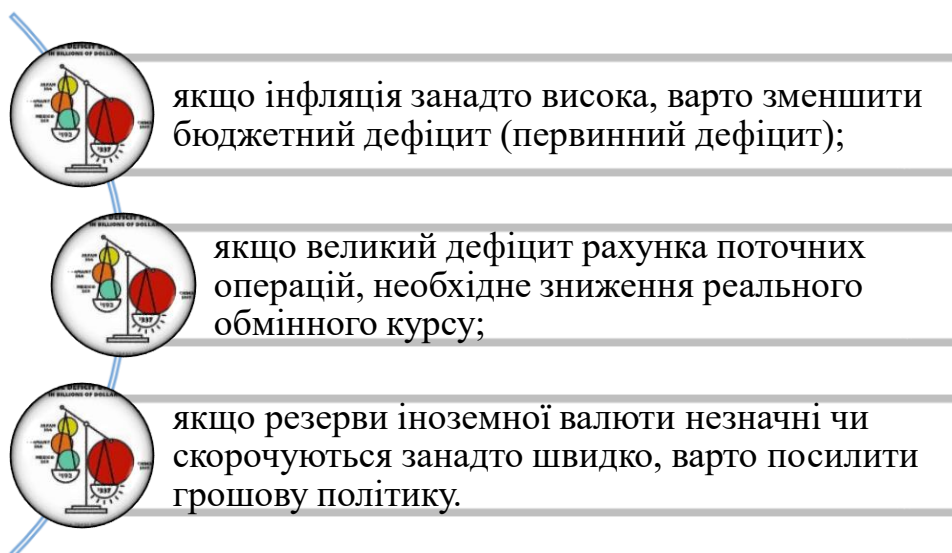

Рис. 10.1 Правила інтерпретації зовнішнього балансу

Аналізуючи модель внутрішньої і зовнішньої рівноваги, ми відсунули на задній план безліч реальних процесів, які ускладнюють ефективну розробку та впровадження економічної політики.

По-перше, існують значні тимчасові затримки в реалізації різних заходів економічної політики (розриви в часі – «часовий лаг» між зміною інструментів політики та реакцією економіки), такі як зміна ставки відсотку і коригування планів споживчих і інвестиційних витрат домашніми господарствами і фірмами.

По-друге, труднощі пов'язані з фактором невизначеності. Є три види невизначеності:

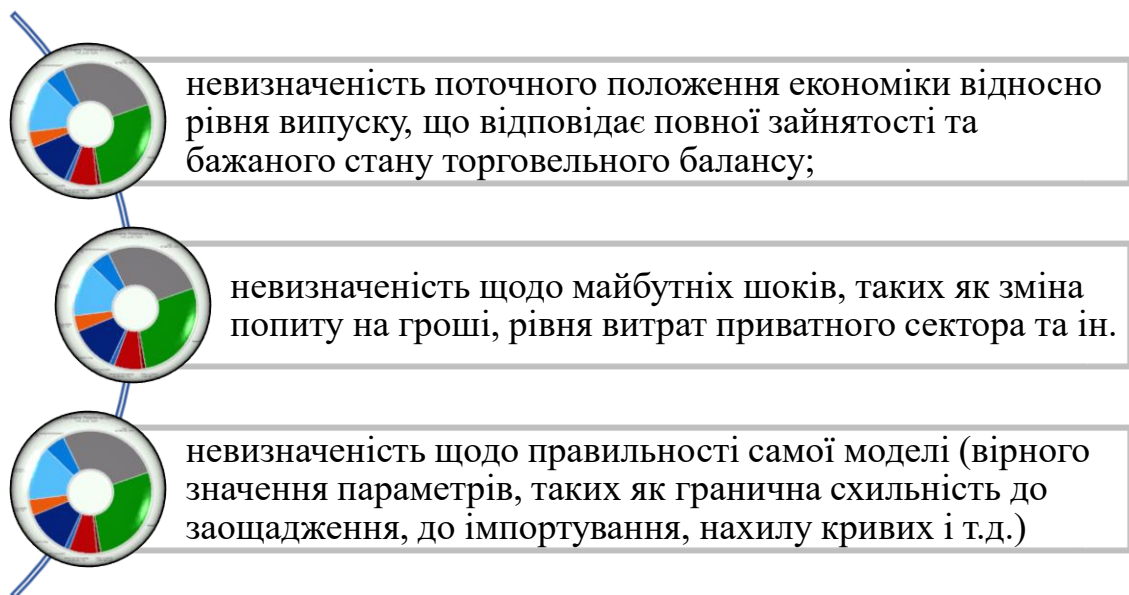

Рис. 10.2. Основні труднощі, що виникають з фактором невизначеності

По-третє, проблемою для політиків є такий складний фактор, як очікування, особливо інфляційні.

Існує ще четверта проблема. Навіть якщо політики та економісти чітко прогнозують, які дії слід вжити для досягнення поставлених цілей, можуть виникнути серйозні політичні обмеження. Економічна логіка часто поступається місцем політичним гаслам, посиленням на історичні прецеденти, бюрократичним перешкодам, особистим інтересам державних діячів і т.д.

Таким чином, вирішення задачі підвищення ефективності державної економічної політики потребує відповідного узгодження інструментів політики.

Обираючи режим валютного курсу і ступінь лібералізації руху капіталів, країна одночасно визначає вибір засобів здійснення внутрішнього макроекономічного регулювання. І навпаки, визначаючи пріоритетні цілі внутрішньоекономічної політики (економічне зростання, боротьба з інфляцією, посилення заходів соціального захисту), необхідно пам'ятати, що не кожна зовнішньоекономічна політика може сприяти досягненню цих цілей.

Питання для самоконтролю

1. Як визначається плаваючий валютний курс і в чому полягають його переваги та недоліки?
2. Як впливає плаваючий валютний курс на зовнішню торгівлю країни?
3. Які інструменти економічної політики можуть використовуватися для впливу на плаваючий валютний курс?

4. Які стратегії монетарної політики можна застосовувати для стабілізації валютного курсу?

5. Як економічна політика впливає на курс валюти в умовах плаваючого обмінного курсу?

6. Як країни можуть захищати себе від негативного впливу коливань валютного курсу?

7. Які ризики пов'язані з економічною політикою в умовах плаваючого валютного курсу?

8. Як впливає плаваючий валютний курс на інфляцію та внутрішню економіку країни?

9. Які можливості фіскальної політики виникають в умовах плаваючого валютного курсу?

10. Які фактори визначають рівень конкурентоспроможності країни в умовах плаваючого валютного курсу?

Варіаційні тестові завдання

1. Що таке плаваючий валютний курс і як він відрізняється від фіксованого?

- а) фіксований курс залежить від ринкових коливань
- б) плаваючий курс фіксується державою
- в) плаваючий курс змінюється відповідно до ринкових умов

2. Які переваги плаваючого валютного курсу для країни?

- а) стабільність валюти
- б) можливість адаптації до економічних змін
- с) менше участі у міжнародних фінансових операціях

3. Як впливає економічна політика на плаваючий валютний курс?

- а) не впливає
- б) може викликати зміни в курсі
- в) визначає фіксований курс

4. Які інструменти можуть використовуватися для впливу на плаваючий валютний курс?

- а) лише монетарні інструменти
- б) фіскальні і монетарні інструменти
- в) тільки фіскальні інструменти

5. Які ризики пов'язані з плаваючим валютним курсом?

- а) може викликати інфляцію
- б) підвищує ризик фінансових криз
- в) зменшує експорт

6. Як плаваючий валютний курс впливає на зовнішню торгівлю країни?

- а) сприяє зниженню експорту

- б) підвищує конкурентоспроможність
- с) не впливає на торговельний баланс

7. Які стратегії монетарної політики можна використовувати для стабілізації валютного курсу?

- а) зниження обсягу експорту
- б) зміна рівня інфляції
- в) зменшення ролі фіскальної політики

8. Як плаваючий валютний курс впливає на інфляцію?

- а) Знижує ризик інфляції
- б) Підвищує ризик інфляції
- в) Не впливає на рівень інфляції

Тематика індивідуальної реферативної роботи за темою

1. Вплив плаваючого валютного курсу на експорт і імпорт товарів і послуг.

2. Фактори, які впливають на коливання валютного курсу в умовах плаваючого режиму.

3. Роль центральних банків у регулюванні валютного курсу в умовах вільного ринку.

4. Плюси та мінуси плаваючого валютного курсу для національної економіки.

5. Взаємозв'язок між валютним курсом та інфляцією при плаваючому валютному курсі.

6. Вплив глобалізації на валютні ринки та економічну політику країн.

7. Стратегії управління ризиками для підприємств-суб'єктів ЗЕД у умовах коливань валютного курсу.

8. Правові та регуляторні аспекти економічної політики в умовах плаваючого валютного курсу.

9. Вплив криз і фінансових турбуленцій на плаваючий валютний ринок.

10. Перспективи розвитку економіки при плаваючому валютному курсі: виклики та можливості.

Практичний контроль

1. Проаналізуйте програму державних витрат (наприклад, інфраструктурні проекти або соціальні програми). Як ефективно ці витрати стимулюють економіку та розвиток? Яким чином валютний курс впливатиме на програми державних витрат.

2. Розгляньте ситуацію, коли економіка країни знаходиться в рецесії. Які заходи економічної політики можна застосувати для зменшення впливу рецесії та відновлення економічного зростання?

3. Країна Аранія має високу мобільність капіталу та використовує обмінний валютний курс, у той час як країна Оландра, яка є основним зовнішньоторговельним партнером, оперує фіксованим валютним курсом та обмеженнями на рух капіталу. Як вплине на внутрішню та зовнішню рівновагу країни А наступні зміни в економічному становищі Оландра?

а) Різке збільшення темпів інфляції внаслідок росту дефіциту державного бюджету може призвести до впливу на обмінний валютний курс, збільшення інфляційних тисків та викликати зміни в зовнішньому балансі Аранії.

б) Введення твердих зовнішньоторговельних обмежень може вплинути на зовнішню рівновагу, обмежити зовнішній торгівельний обсяг та вплинути на курс валюти Аранії.

в) Значний приплив прямих іноземних інвестицій в результаті створення вільних економічних зон може вплинути на зовнішню рівновагу, валютний курс та може мати внутрішній ефект на розвиток економіки країни Аранії.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андросова Т.В., Носач Л.Л., Величко К.Ю., Мелушова І.Ю., Печенка О. І. Валютно-фінансові операції в міжнародному бізнесі: навчальний посібник. ХДУХТ, Харків 2019. 217 с.
2. Бережна Л.В. Ситник О.І. Економіко-математичні моделі в зовнішньоекономічній діяльності: навч. посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 386 с.
3. Вдовин М.Л., Вовок Р.В., Прийма С.С. Моделювання соціально-економічних процесів. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 460 с.
4. Величко К.Ю., Баламут Г.С. Міжнародна економіка. Практикум: навчальний посібник. Х.: ДБТУ, 2023. 108 с.
5. Величко К.Ю., Козуб В.О., Носач Л.Л., Чернишова Л.О., Печенка О.І. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. ХДУХТ. Харків, 2017. 221 с.
6. Величко К.Ю., Печенка О.І. Комплексний тренінг з міжнародного бізнесу. Харків: ХДУХТ. Видавництво «Форд», 2017. 58с.
7. Величко К.Ю., Печенка О.І. Міжнародна торгівля: конспект лекцій ХДУХТ, Харків 2018., 193с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/11331/1/konsp_lektsiyi_mizhnarodna_torhivlya_2018.pdf
8. Величко К.Ю., Тимохова Г.Б., Євтушенко Г. В. Міжнародні бізнес-стратегії цифрової трансформації в умовах «Суспільства 5.0». *Економіка та суспільство*, 50. 2023 DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-69>
9. Величко К.Ю., Тищенко О.О., Печенка О.І. Міжнародні валютно-фінансові відносини: навч.-метод. посіб. Харків : ХДУХТ, 2019. 305 с.
10. Величко К. Економічне лідерство США в системі сучасних міжнародних економічних відносин. *Економіка та суспільство*, 56. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-41>
11. Григорків, В.С. Моделювання економіки: підручник. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2019. 360 с.
12. Григорків В.С., Григорків М.В. Моделювання економіки: практикум: навч. посіб. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича. 2023. 208 с.
13. Григорків В.С., Григорків М.В. Моделі прийняття рішень в економіці: навч. посібник. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2021. 256 с.
14. Глушчевський В.В. Адаптивні механізми в системах управління підприємствами: методологія і моделі : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2016. С. 42-52.
15. Дергачова В. В., Згуровський О. М., Манаєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: практикум / КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, 2018. 80 с.
16. Капустян В. О., Мажара Г.А., Фартушний І.Д. Моделювання економіки: підручник. Електронні текстові дані (1 файл: 2,43 Мбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 265 с.

17. Кібік О. М., Нестерова К. С., Хаймінова Ю. В. Міжнародна економіка: підручник. Одеса, 2020. 85 с.

18. Ковальчук О.Я. Математичне модулювання та прогнозування в міжнародних відносинах. Підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 412 с.

19. Коцан Н.Н., Коцан Р.І. Методологія досліджень міжнародних відносин: теорія та практика: Навчальний посібник. Луцьк: «Вежа-Друк», ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2022. 120 с.

20. Пістунов І.М. Моделювання економіки: навч. наоч. посіб. Дніпро : НТУ «ДП», 2024. 40 с.

21. Пістунов І.М. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. наоч. посіб. Дніпро : НТУ «ДП», 2023. 65 с.

22. Пістунов І.М. Моделі економічного зростання: навч. наоч. посіб. Дніпро : НТУ «ДП», 2024. 44 с.

23. Сохацька О.М., Панасюк В.М., Роговська-Іщук І.В., Вінницький С.І. Фундаментальний та технічний аналізи міжнародних ринків: підручник .ЗУНУ, Тернопіль, 2022. 307с.

24. Худяк А.С. Використання інтегрованого середовища Microsoft Excel для прогнозування економічних процесів. URL: <https://ecosyber.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/06/mper2021.pdf>

25. Чупрій Л.В. Моделювання та прогнозування соціальних процесів / Л.В Чупрій. К.: НАУ, 2016. 40с. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-62-70>

26. Світовий банк URL: <https://www.worldbank.org/en/home>

27. Банк міжнародних розрахунків URL: <https://www.bis.org>

28. Міжнародна організація праці URL: <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>

29. Світова організація торгівлі. URL: <https://www.wto.org/>

30. Конференція ООН з торгівлі та розвитку URL: <https://unctad.o/>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ.....	6
2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ.....	10
3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА ТЕМАМИ ДИСЦИПЛІНИ.....	11
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	11
Тема 1. Моделі міжнародної торгівлі та їх застосування на практиці.....	11
Тема 2. Попит і пропозиція на міжнародному ринку. Рівноважна ціна на міжнародному ринку.....	16
Тема 3. Моделі розподілу доходів в процесі міжнародної торгівлі.....	24
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. МОДЕЛЮВАННЯ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	30
Тема 4. Моделювання зовнішньоторговельної політики	30
Тема 5. Моделі нетарифних обмежень зовнішньоторгової політики.....	40
Тема 6. Модель платіжного балансу.....	45
Тема 7. Моделювання валютного курсу.....	54
Тема 8. Моделювання зовнішнього боргу держави і стратегії управління державною заборгованістю.....	60
Тема 9. Модель внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах фіксованого валютного курсу.....	66
Тема 10. Економічна політика в умовах плаваючого валютного курсу.....	76
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83

Навчальне видання

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Методичні вказівки для
самостійного вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
ОПП Міжнародна економіка

Укладачі:

ВЕЛИЧКО Катерина Юріївна
ТІМЧЕНКО Ольга Дмитрівна

Підписано до друку 22.05.2024 р.
Формат 60 x 84 1/16. Гарнітура Garamond
Умовн. друк. арк. – 6,9.
Наклад –.
Державний біотехнологічний університет
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44